

## Doğayı Ve İnsanı Yoksullaştırıcı Kentleşme Pratikleri

A. Serap FIRAT<sup>1</sup>

### Özet

Bu makalede, bir yandan hızlı ve kontrolsüz kentleşme ve konut politikalarının, metropoliten kentlerdeki çevresel etkileri irdelenmiş; diğer yandan bu politikaların sonucu olarak açığa çıkan, yoksulluk, eşitsizlik, yoksunluk ve ayrımcılık gibi metropoliten kent sakinlerinin karşılaştığı sorunlar genel bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Son yıllarda en fazla gelişme izlenimi gösteren metropoliten alanlar, arazi kullanımında değişkenliğin gözlemlendiği ve spekülasyon yapılaşmanın yaygın olduğu alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda lüks tüketim ürünleri ve boş zaman aktivitelerinin buraya yerleşmesiyle de popüler kültürün gösterge mekanları haline gelmişlerdir. Ancak hem görsel hem de yaşam alanı olarak görece fakir yerleşimlerle olan bütünleşmeyi ortadan kaldıran, lüks konut siteleri ve rezidanslara dayanan bu tarz bir kentleşme, bölünmüş bir kent yaratmaktadır. Sanayi ve hizmetlerdeki yeniden yapılanma, emek hareketliliği, iletişim sistemlerinin hakimiyeti ve kültürel farklılıklardaki sürekli ayrışma ve bütünleşme süreci olarak gelişen küreselleşme ile mekansal ayrışma derinleşerek hızlanmıştır ve toplumsal eşitsizlik ve gelir dağılımında eşitsizlik, gruplar arası hiyerarşiyi keskinleştirmiş; sosyo-mekansal katmanları kutuplaşmış bir yapıyı ortaya çıkarmıştır. Hem ucuz hem de nitelikli işgücü potansiyeline sahip büyük kentler, emeğin yeniden üretiminde temel konulardan biri olan konut ve konut alanı/yaşam çevresi talebinin oluşturulmasında, düzenli konut alanlarının geliştirilmesi açısından daha küçük kentlerden farklılık göstermektedir. Oysa metropoliten kentsel gelişme alanları, arsa piyasasının şekillenmesinde etken olan aktörlerin beklentileri doğrultusunda bir eğilime sahiptir. Açıkta ki, yapı ürünleri, hammaddenin elde ediminden yok edilmelerine kadar, yani yaşam döngüleri boyunca, çevreyi olumsuz yönde etkileyebilmektedirler. Bu tür hem insani hem de çevresel yoksulluğu çözebilmek ve kentlerin doğal kaynaklarını korumak ve olası kalkınma çabalarını düzenleyebilmek için, sağlıklı bir kentleşme politikasına kaçınılmaz bir gereklilik bulunmaktadır.

**Anahtar kelimeler:** Metropoliten Kentler, Hızlı ve Kontrolsüz Kentleşme, Konut Politikaları, Yoksulluk, Kentsel Çevre.

---

1 Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü.

İletişim: serap@serapfirat.com. Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Bağbaşı Yerleşkesi 40100 Kırşehir / Türkiye

Atıf©: Fırat, A. S. (2014). Doğayı Ve İnsanı Yoksullaştırıcı Kentleşme Pratikleri. *Tesam Akademi*, 1 (2), 31-64.

## Urbanization Practices Which Create Poverty For Nature And People

### Abstract

In this study, on the one hand rapid and uncontrolled urbanization and the government's housing policies' environmental effects on urban development in metropolitan cities were investigated, and on the other hand, related questions of poverty, inequality, deprivation, discrimination, and insecurity of various kinds of condition, which facing citizen who living metropolitan areas had been held in a general perspective. In recent years, metropolitan areas which display the highest growth rates were the areas where changes in land use patterns and speculative development have taken place. At the same time, these areas have turned into the demonstration places of populer culture in the city through the settlement of luxury consumption products and leisure time activities there. But this type of urbanisation based on luxury private housing sites and residences that destroys the integrity, both visually and as a public living space of a reatively poor settlements, and creates a divided city. By globalization, which can be defined as the restructuring of industry and services, mobility of labor, and hegemonies of communication systems; spatial resolution have accelerated intensively and it has brought about a social inequality, inequality at distribution of income, sharpened by the hierarchy amongst the groups and has revealed a structure the socio-spatial layers of society which are polarized. These cities which have cheap and skilled labour potential and show differencies from smaller-scaled cities about the demand of the formation of housing and living environment as one of the the main subject of reproduction of work. But metropolitan development follows the expectation and demand of the actors who are also effective in regulating the land market. It's clear that construction products, starting from production until end of life, in other words during their life cycle, may negatively affect the environment. To resolve this type of both personal and environmental poverty, there is an indispensable need for healthy urban politics for organize the possible forthcoming developments in the cities and to control the natural resource areas.

**Key words:** Metropolitan Cities, Rapid and Uncontrolled Urbanization, Housing Policies, Poverty, Urban Environment.

## Giriş

Bu çalışma, giderek kentleşen dünyanın “hızlı betonlaşma”ya yazgılı sürecinin, kapitalist biriktirim döngüsünün önemli bir aktörü olarak işlev gördüğünü; ancak zenginleşme görüntüsü olarak sunulan dev yapılaşmanın aslında insanın, -insan yaratımı olmayan- doğal ortamını giderek yoksullaştırdığını ileri sürmektedir. İnsani yaşamın temeli olan bu doğal ortamın yıpranması ile gelecek kuşaklar daha yoksul bir doğal ortama mahkum edilmektedirler. Bugünkü kuşağın, gelecek kuşakların hakkını bu şekilde gasp etmesi, günümüz çevre hukuku çalışmalarında en çok irdelenen konuyu oluşturmaktadır. Dahası, doğa, pek çok çevreci akıma göre, sadece insanoğlu için değil, bizatihi kendi varoluşu için de önemlidir. Aşırı kentleşen dünyanın, tüm doğal yapısal dengeleri, insan lehine bozulmakta ve diğer canlılar, bu sürece kurban edilmekte, nesilleri tükenmekte, doğal canlılıkları bozulmakta ve yoksullaşmaktadır.

Doğanın bu şekilde katli, sadece doğanın yitirilmesi ile sonuçlanmamakta, ek olarak “kent” pratiğinde var olan, özgürlükçü, siyasal, dayanışmacı ortak yaşam anlamından tamamen uzaklaşmış; beton adaları oluşturulmakta; bu beton yığınlarına “kent” denilmeye çalışılmaktadır. Oysa tarihsel süreçte kent, aynı zamanda politik insanın ortaya çıkışını da simgelemektedir. Bugün var olan metropol/megapoller ise insani yaratımın tüm özgün ve zenginleştirici davranışsal kökenlerinin uzağında kurulmaktadır.

Literatür taraması ve ülkemiz kentleşmesinde konut yapılaşması pratiklerinin taranmasına dayanılarak oluşturulmuş bu çalışma; “lüks” kavramını da bu parametreler içerisinde sorgulamakta ve eleştirel bir çevreci bakış açısından kökenlenmektedir. Özellikle ülkemiz kentleşmesi bakımından “betonlaşma” sürecini besleyen bir diğer alan ise hukuksal altyapıdır. Bu nedenle, kamuoyunda “bütüncül yasası” olarak bilinen 6360 sayılı “Büyükşehir Belediyeleri Kanunu” da bu süreçte rolü olan bir unsur olarak incelenecektir. Aynı zamanda günümüz kentlerinde yaygın bir şekilde yürütülen ve yenileştirme/dönüşüm ve türevleri olarak kent literatürünü egemenliğine alan söylemlerin, ekonomik zemini de böylece görünür kılınmaya çalışılmaktadır. Bu iki boyut da çalışmanın güncel yönünü beslemektedir.

## Varolan Kentleşme Pratikleri (Lüks Betonlar)

Günümüz fütüristik edebiyatında ve özellikle bilimkurgu filmlerinde, bozulan doğa dengeleri sonucu oluşacak felaketlere ilişkin pek çok farklı çalışma vardır. Özellikle “modern, teknolojik uygarlığımızın yıkılması ve bir gecede barbarlığa geri dönülmesi olasılığı, kurgu bilim edebiyatının

standart konularından biridir... Yeni barbarlık genellikle yalnızca toplumsal örgütlenmenin eski biçimlerinin yeniden canlanması olarak değil, eski toplumsal yapılarla modern teknolojinin tuhaf bir karışımı olarak gösterilir.” (Fukuyama, 1999: 93) Aslında tartışılan, teknolojik gelişmenin, doğa kaynaklarını tüketmesi sonucu insanoğlunun “başlangıç” durumuna dönmesi; ama teknolojinin çağdaş bazı kalıntılarının da var kalmaya devam etmesi şeklinde gelişmektedir.<sup>2</sup>

Doğanın “doğal” özelliklerini alabildiğine törpüleyerek, Bookchin’in deyişiyle, kendi yaratımı “ikinci doğa”<sup>3</sup> içine hapsolmuş insanoğlu, bu kurgusal çalışmalarda, mutlaka “birincil” doğanın gazabına uğramaktadır.

Rusya’da doğal çevreye verilen zararların sonuçlarını, ideolojik yönelimle birlikte sorgulama amacıyla masaya yatıran edebiyatçı, Bogdanov idi. “Bogdanov’un bu kaygısı, fikirlerini ortaya koyduğu Red Star (Kızıl Yıldız) ve Engineer Menni adlı romanlarında görülmektedir. Her iki eser de Mars’ta geçen olaylar üzerine kurgulanmıştır. Mars’ta “Sendikalar Konseyi” tarafından yönetilen sosyalist bir toplum yapısı çoktan kurulmuştur. 1908’de yayınlanan Red Star, 1905 devrimci ayaklanması sonrasında Mars’a sürülen komünist devrimci Leonid’in hikayesidir... Sterni, Dünyalıların evrimsel geçmişlerinden oldukça uzaklaştıklarını ve bu nedenle Dünyadaki az sayıda sosyalist azınlığın dahi Marslı sosyalistlerle dostluk içerisinde birlikte hareket etmelerinin mümkün olmadığını düşünmektedir. Bu nedenle de Sterni’ye göre, Dünyalılar ölüm

---

2 Mestrovic ise barbarlığın, zaten uygar yaşam içinde saklı bulunduğunu belirterek, “uygar barbarlık” kavramını kullanmaktadır. Düşünürüne göre, “uygar tavırlar insanın saldırganlığını azaltmamış, sadece bunu dönüştürmüştür.” (2004: 252) Bu görüşlerine en güçlü dayanak noktası olarak da Sorokin’in görüşlerini aktarmaktadır: “Pitirim Sorokin, “son derece eğitilmiş, bilimsel ve teknolojik olan 20.yüzyılın Batı tarihinin, 25 yıllık geçmişine kıyaslandığında en kanlı, en çalkantılı ve en savaşçı yüzyıl olduğunu” iddia etmektedir... Kapitalist “karşılıklı yardımdan ziyade, karşılıklı çaba ruhunun; aşkın yerine saldırganlık etosunun savaşa yol açtığını; ...komünizmin, faşizmin ve sosyalizmin savaş için radikal sağaltım olarak çığırtkanlığının yapıldığını ve hepsinin de soykırıma, savaşa ve barbarlığa neden olduğunu” ileri sürdü.” (Mestrovic, 2004: 66)

3 Bookchin’e göre, “Doğal evrim, dünyada akılcı bir biçimde hareket edebilen, içgüdülerden çok kavramsal düşünce ve karmaşık simgesel iletişim biçimlerinde kök salan zengin bir düşünsellikle yönlendirilen varlıklar –insanlar- olarak üretmiştir. Bu varlıklar organizma, memeli olarak biyotik dünyaya aittirler, ama aynı zamanda ikinci doğa adını verdiğimiz engin kültür yapıtları ve birlikler üreten varlıklar olarak ondan ayırdırılar.” (1994: 41) Doğal olarak bu “ikinci doğa”nın en görkemli ürünü de, kentler ve kentsel yaşam ortamlarıdır. Zaten bu nedenle hemen tüm ütopyalar bu “ikincil doğa”nın şekli özelliklerini çizmeye çalışırken, mekanı düzenlemek kadar, “toplumsal” olanı da şekillendirmeye uğraşmaktadırlar. Zaten bu nedenle hemen tüm ütopyalar bu “ikincil doğa”nın şekli özelliklerini çizmeye çalışırken, mekanı düzenlemek kadar, “toplumsal” olanı da şekillendirmeye uğraşmaktadırlar.

ışınlarıyla topyekun acısız bir biçimde yok edilmeli ve dünya kaynakları Mars'ta daha insani bir sosyalizmin geliştirilmesi için kullanılmalıdır.”<sup>4</sup> (Gare, 2000: 131-132)

Ülkemiz edebiyatında, çevre duyarlığını “kentsel gelişim” ile doğrudan bağlantılandırarakirdeleyen çalışmalarından biri ise değerli yazarlarımızdan Tahsin Yücel tarafından kaleme alınan, “Gökdelen” isimli romandır. Yazar 2006'da yayınlanan bu eserinde, günümüz siyasetinde, “gündelik” alana girmiş olan, kent dokusunu doğadan yalıtarak betonlaştırma ve bunun siyasasını kurarken de hukuk kavramı ile “oynama”yı, çok çarpıcı biçimde, neredeyse tıpatıp bugün yaşandığı şekliyle tanımlamıştır. İsminden anlaşılacağı üzere, bu çarpıcı öngörünün odak noktasını, “İstanbul'u New York'laştırma, hatta onu geçme ideali” bulunan bir “İnşaatçı Temel” figürünün, iktidarla işbirliği sonunda “hukukun özelleştirilmesi” hamlesi oluşturmaktadır. (Yücel, 2006)

“Gökdelen kralı Niyorklu Temel'in, 5-6 yıllık bir sürede İstanbul'u korkunç bir phallus ormanına dönüştüren Karadeniz uşağının” amacını, yazar şöyle tanımlıyor: “Biraz üçkağıtçı, herkes kadar. Fazla olarak bir ülküsü var: İstanbul'u yüzde yüz çağdaş, yüzde yüz ruhsuz bir kente dönüştürmek, esin kaynağı New York'dan bile daha tutarlı, daha düzgün, daha işlevsel bir kent yapmak istiyor... En azından yapılar konusunda, Thomas More'un Nusquama'sı gibi bir şey. Ya da onun yüzyılımıza uygun düşen bir biçimi:<sup>5</sup> tüm gökdelenler birbirinin aynı olacak, aynı çizime göre, aynı yükseklikte, aynı genişlikte. Yalnızca renkleri ve numaraları değişik olacak. Bir de ortalıkta ne ağaç, ne çiçek. Birbirlerinden uzaklıkları

4 Gare'a göre: “Bogdanov tarafından başlatılan ve yönlendirilen Proletkult hareketi iyi dönemlerinde 40.000 üyeli, 20 dergi yayınlayan ve geniş bir yelpazeden birçok Rus müzisyen, sanatçı ve yazarın desteğini alan bir hareketti. 1919 yılında Bogdanov Moskova'da 400 öğrencisi olan bir proleterya üniversitesi de kurdu... (Stalin'in en büyük rakibi, Bogdanov'un çalışmalarından oldukça etkilenen Bukharin yaşasa ve Stalin'i yenmiş olsaydı çevre korumacıların konumu çok daha güvencede olurdu.)” (Gare, 2000: 132)

5 Tabii burada More'un eserindeki ironiyle, tahayyül sınırını iyi tespit etmek gerekmektedir. Örneğin More, paranın savaş ve iktidar konusundaki rolünü en ironik şekilde dile getirenlerden biridir. Şöyle der: “Ütopialılar, düşmanlarının kralını öldürecekleri büyük, arada ismi bulunan diğer kimselere ise daha küçük fakat hiç de azımsanmayacak miktarda ödüller vaat ederler. Bu kimseler krallardan sonraki başlıca otoritelerdendir. Etiketteki fiyatın iki katına sahip olmak içinse, yazılı kimseleri canlı getirmek gerekir. Bu ismi yazılı kimseler taraf değiştirip, kendilerinden yana olurlarsa, bu büyük ödüller onlara da verilir ve cezaları affedilir. Bu sayede kısa sürede düşmanları arasında, birbirlerine karşı besledikleri için bu korku ve güvensizliklerinde aslında haklılardır. Para insana her türlü suçu işletebileceği için Ütopialılar bu tür konularda paradan sakınmazlar. İhanet etmeleri için kışkırttıkları kimseleri girdikleri risk oranında ödüllendirirler. Onlara vaat ettikleri yalnızca küpler dolusu altın değil, istedikleri yerlerde bağışlayacakları çok geniş topraklardır.” (More, 1996: 39-40)

da aynı olacak. Her birinin yüksekliği 550 metre olduğuna göre de, kent derlenip toparlanacak ister istemez, zaman ve yakıt tüketimi en aza inecek.” Ve diğer öncelleri gibi Yücel’in çizdiği 2073’ün Türkiye’sinde de bu gökdelenler kentinde, mekikle dolaşanlar kadar, o denli yükseklikten görünmeyen sistemin ürettiği yoksullar, yani “yılık adamları” vardır. Romanın sonunda da, sürü halinde kent çeperinde yaşayan bu adamlar, kente “dönmeye ve saldırmaya” karar verirler.<sup>6</sup> (Yücel, 2006: 54, 123)

Buraya kadar edebiyattan yapılan bütün bu aktarımların çizdiği tablo, özellikle ekonomisinin temel itici unsuru olarak inşaat sektörünü belirlemiş görünen ve buradan hareketle, metropol kentler ağırlıklı olmak üzere, hemen tüm kentlerde, yaygın bir betonlaşma hamlesi yürüten bir kentsel siyasetin sonucu olarak, adım adım ülkemizde de gerçekleşme zemini bulacak gibidir.

### ***Kentsiz Kentleşme***

“Şehir, insanın, hayatını düzenlemek üzere meydana getirdiği en önemli, en büyük fiziki ürünü ve insan hayatını yönelten, çevreleyen yapıdır. Bu yapıya biçim veren tercihleri ise, insan ve toplumlar, inanç ve düşüncelerinden hareket ederek belirlerler.” (Cansever, 1997: 125) Bu yapının en önemli “insani” damgası ise, onun “kolektif bir üretim” olması gerçeğidir. İnsanlar “insan olmayan varlıkların davranış ve yeteneklerinden çok farklı olan” (Bookchin, 1994: 42) bu “örgütlenme kapasiteleri” sayesinde, kendileri için yeni bir doğal yaşam alanı olan kenti yaratırlar.

İnsanın doğaya yaptığı en önemli insani müdahalelerden biri olarak kent, bugünün insanının geleceğe bıraktığı bir mektup, bir kitap gibidir. Onun mimari detaylarında, insanın tercihleri, öncelikleri, değerleri geleceğe miras olarak bırakılır. “Notre Dame de Paris” adlı eserin giriş bölümünde mimarlık felsefesi yapan Victor Hugo yazar, “taştan kitap” olarak nitelediği mimarlığın “kağıttan kitap” karşısında öleceğini vurgulamaktadır. (Hugo, 1997: 64-66) Peki günümüz kentleşme anlayışının bırakacağı mirasın temel görünümü nasıl olacaktır? Yalnızca devasa beton yığınları ve yollar için betonlaştırılmış bütün alanlar mı?

---

<sup>6</sup> Yazarın, “yılık atı” kavramından türettiği “yılık adamları” şöyle tanımlanıyor: “İnsanlar gözlerden uzak yerlere, dağlara, tepelere çekilmek zorunda kalıyor nicedir, yaşlı, genç, kadın, erkek, çocuk, sürülerle evet sürülerle; yalınayak, yarı çıplak pislik içinde, tarih öncesinden kalma hayaletler gibi dolaşıp duruyorlar öyle. Solucan, kurbağa, sıçan, çekirge, ot, kabuk, yosun, daha ne bulurlarsa yiyor, bir karga ölüsü için birbirlerine saldırıyorlar. Çiftliklere yaklaşmaları bile yasak, buraları insan azmanları ellerinde makineli tüfeklerle bekliyor, öldürdükleri de ölüden sayılmıyor, tıpkı dirilerinin diriden sayılmadığı gibi.” (Yücel, 2006: 96)

Kuşkusuz bütün bu yapılar da, günümüz “değer”lerinin açığa çıkışıdır, günümüz tercih ve öncelikleridir. “Farklı merkezleri, ana ulaşım yolları vb sadece belirli bir mekansal yapının öğeleri ve insan etkinliğinin dışarıdan belirleyicileri değillerdir. Daha ziyade, bizzat bunlar toplumsaldır, toplumsal olarak üretilmiştir ve toplumsal olarak yeniden üretilirler.” (Urry, 1999: 97) Toplum iç uzlaşması ile bu betonları kendisi için yaşam alanı olarak benimsemektedir. (Ancak derinden yükselen bazı itirazlar da vardır ve aşağıda değinileceği üzere, “Gezi Örneği” türünden itirazlar da yer yer baskın olabilmektedirler.)

Giderek daha kentleşen bir dünyanın varlığı, reddedilemez bir gerçek ise kent olgusunun bizatihi, doğanın dizginlenişini temsil ettiği de, bir diğer önemli gerçek. Ancak bugün artık kentleşmenin içeriği ve çapı, bilim dünyasında “kentsiz kentleşme” olarak tanımlanan bir aşamaya gelmiş bulunmaktadır. Sınırsızca yayılma ve betonlaşma olarak süregiden haliyle, günümüz kentleşme pratiklerinin yarattığı yeni “kent”, artık kentleşmeye yüklenebilecek tüm olumsuzlukların dışına “taşmış” ve değerlerin içeriklerini boşaltmıştır. Artık ne kentte yaşayanlar, “kentli” rolünü üstlenebilmekte; ne de kent varsayılan mekan, tarihte görmüş olduğu işlevini sürdürebilmektedir.

Kavramın sahibinin diliyle ifade etmek gerekirse: “Gerçek, bugün kent ve kırsal, insanlığın doğal çevredeki yerini tehdit eden bir kuşatma altında olduğudur. Kentleşme her ikisini de yok etmektedir; sahip oldukları geleneklerden ve çeşitlilikten oluşan zenginlikleri ve kimlikleri, kentleşmenin tehdidi altındadır. Kentleşme yalnızca kırsal kesimi değil, kenti de silip süpürmektedir. Yalnızca kasaba ve köy yaşamının tarımsal ilişkilerle beslenen değer, kültür ve kurumlarını değil, kent yaşamının yurttaşlılık ilişkileri ile beslenen değer kültür ve kurumlarını da yutmaktadır. İmsizlik, homojenlik ve kurumsal devasalık gibi boğucu özelliklere sahip kentleşme, insanlar arasındaki yakınlığı, benzersiz nitelikteki mahalleleri ve insani ölçekli bir politikayı içinde barındıran kentsel alanı yuttuğu gibi, doğaya yakınlığı, kutsal bir yardımlaşma anlayışını ve sıkı aile ilişkilerini barındıran kırsal alanı da ortadan kaldırmaktadır.” (Bookchin, 1999: 31)

Kuşkusuz bunun ilk nedeni “ölçek” sorunudur. Ölçeği giderek büyüyen kentleşme pratiği, betonlaşmış bir yaşam alanını kurarken; insani boyutu dışarıda bırakmakta, onu daha yalnızlaştırmakta ve kentlinin kentle bağını koparmaktadır.

Antik dönemden başlayan ve yakın zamana kadar gelebilen, kentin buluşma/tartışma ortamları olan agoralar, kent meydanları vb kamusal alanlar, buluşma ortamları olmaktan çıkmakta ve yer yer alışveriş

merkezlerinin adıyla anılan ticari mekanlara dönüşmektedirler. Bütün bu süreç, kentin kurucusu, düzenleyicisi ve yöneticisi olan insanın kullandığı “kamusal alanların dönüşümü” boyutunda da izlenebilmektedir.

Kentin kıra üstünlüğünün tarihsel kökeninde, “kentin özgürleştirici” havası bulunmaktadır. Feodal çağın bağlarından kurtulmada kentler, birer özgürlük adaları olarak işlev görmüşlerdir. Ancak kapitalist tüketim toplumunun kendi ekonomik dayanakları üzerine yükselmesinden sonradır ki, bu özgürlükçü kamusal alanlar değişmiştir. “17. Yy.da olduğu şekliyle burjuva toplumunda özgürlüğün kaynağı, özelde, kişiselde tanımlıyken, Eski Yunan’da özgürlük kamunun içindedir.” (Ergene, 1994: 78) Bu kamu, kent içerisinde siyasallaşan kentlilerin varoluş alanlarıdır ve kentin büyümesi ve ekonomik işlevinin genişlemesi ile dönüşerek, sönümlenmiştir.

“Kamusal alanların yaşanan mekanlar olmaktan çıkıp, gelip geçilen yerlere dönüşmesiyle; özel alanlarına kapanan insanların, kamudaki sessizliği, yalnızlığı, yaşayan değil, seyreden birey haline gelmesi arasındaki ilişki”nin değerlendirilmesi (Fırat, 2002: 41-72) de yine kentsel mekan okumaları ile mümkün olabilmektedir.

Sennet, bu konudaki dönüşümü kentin ekonomik işlevinin dönüşümüyle de ilişkilendirmektedir ki, Bookchin’in söz ettiği “kentsiz kentleşme” kavramı da tam bu dönüğe işaret etmektedir. Çünkü artık kentli, kent içerisinde siyasi bir kamusal aktör olarak rol oynamamaktadır. Siyasi alan, özel alana evrilmiş; kamusal alan, ticarileşmiş; insani varoluş kanalları ise özel alana hapsedilmiştir.

(Nitekim aşağıda ele alınacak olan kentte varoluşun, lüks yapılara hapsolmesi gerçeği de bu politik öznenin zayıflaması ve ekonomik alanın genişlemesi ile ilişkilidir. Çünkü artık, günümüz beton blokları arasında yaşayan kentlinin, bu anlamda “özgürlüğü”nden söz etmekten çok, betonlara hapsedilmişliğinden söz etmek mümkün olabilmektedir.)

Sennet’e göre, “Bu kamusal yaşam için 19.yy. başkentlerinde perakende ticaretin nasıl dönüşüme uğradığının ilgi çekici hikayesinden daha iyi bir giriş olamaz. Mağazaların doğuşu, her ne kadar sıradan bir olay gibi görülse de, aslında bu, aktif bir alışveriş alanı olarak kamusal alanın yerini nasıl insan yaşamında daha yoğun fakat daha az sosyal bir kamusal deneye bıraktığı paradigmasının özüydü.” (1996: 183-184). Başkentlerden başlamak üzere, tüm kentlere yayılan bu ekonomik gerçeklik, “Kamusal alan insan yaratımıydı. Özel alan ise insanlık durumuydu.” (1996: 131)



“Sürekli olarak büyüyen kentler ve sayıları artan kentlilerin toplumsal yaşamında gerçekleşen dönüşümün sonucu olarak ortaya çıkan sorunlar, toplumsal birlik duygusunun gerilemesi ve bireyselliğin baskın duruma gelişi, kentsel ölçeğin büyümesi sonucu kentlinin kente yabancılaşması ve kamusal alanın sönüşü ile özel alanına çekilen kentlinin sorunlara duyarsızlaşması şeklinde uzayan bir liste halinde sıralanabilir.” (Firat, 2008: 202)

Kentleşmenin bu etkileri, sonuç olarak “kentli” olmanın insani özünün korunmadığı bir yapı sunmaktadır. Bu da Bookchin’in tanımıyla, kent oluşturmaman ya da kent tanımını aşan bir kentleşme olmakta; “kentsiz kentleşme” yaşanmaktadır.

Yeni kentleşme modelinde, klasik anlamda “kentli” ortadan kalktığı gibi, klasik “kent modeli” de silinmektedir. Tourraine de bu görüşü şu ifadelerle desteklemektedir: “Dünya çapındaki ağların büyük çoğunluğunun özeği Los Angeles’da olduğundan, bu kent bölgesi artık ne bir kenttir ne de bir toplum, olsa olsa hepsinin birbirine yabancı olduğu bir gettolar ya da topluluklar bütünü, otoyollar geçididir.” (Tourraine, 2000: 13)

Yanı sıra bu pratik, abartılı “lüks” ortamıyla, “kentsel yoksulluğu” da sürekli beslemekte; büyüyen çeperdeki yoksul nüfus sayısı da sürekli kabarmaktadır. Bununla da yetinmemekte, ortaya çıkan zenginlik/yoksulluk dikotomisiyle,<sup>7</sup> “değerler” anlamında da mevcut “kentleşme pratiği”, “kent”i silmekte, hatta “kır”ı da birlikte yok etmektedir.

Ekonomik güç dengelerinin kente bu şekilde damgalarını vurmaları kent formunu da yeniden şekillendirmektedir. “Kent yalnızca yapı bir çevreden oluşmayıp, gerçekte kapitalist gelişmenin öznesidir de. Bu mekanda kapitalizmin bütün ilişkileri yeniden üretilmekte ve kentsel mekanın düzenlenmesi yoluyla kapitalizm ayakta kalabilmekte, yani gelişebilmektedir.” (Gottdiener, 2001: 254-255)

Dönemin bir başka özelliği ise postmodern yapılaşmanın açığa çıkışıdır. Bilindiği üzere postmodernist akım öncelikle kentsel platformlarda yerini almış ve böylece modernizmin kamusal mekanları da postmodernist

7 Bütün ütopyalar, yaşam mekanlarını ve doğal olarak kentleri düzenlerler. Ayrıca ideal yaşam ve ideal bir yönetim için, yoksulluk da zenginlik de tehlikeli göstergelerdir. Örneğin Campanella’nın “Güneş Ülkesi”nde: “Güneş Ülkelilere göre yoksulluk insanları alçaltır, hilelere, kurnazlıklara, hırsızlıklara, yalancılıklara, serseriliğe götürür, onlarda yurt sevgisini azaltır. Zenginlikse gururlu, cahil, küstah, palavracı, hain, kendini beğenmiş, bencil, iftiracı yapar insanları; hem de kolayca. Oysa her şeyin ortak olduğu Güneş Ülkesi’nde, herkes hem yoksul hem de zengindir. Zengindir, çünkü kent bütün ihtiyaçlarını karşılar; yoksuldur, çünkü kimsenin özel malı mülkü yoktur, her şey ortaktır.” (Campanella, 1994: 42)

akımla birlikte kamusal mekanlara yeni formlar kazandırmıştır.

Bookchin'in belirttiği anlamda bir kentsiz kentleşme anlayışının önüne geçilebilmesi için, "bir yandan, kent kültürünü yaşatmak için, "küçük kent", "insan ölçeği" gibi bildik çözümler öneriliyor. Öte yandan, geleneksel kent ile modern yaklaşımın bir kolaj biçiminde bir arada olabileceğini savunan, uzlaşmacı tavırlar da geliştiriliyor." (Zeka, 1994 : 12)

Bütün bu olumsuzlukları yaşayan bir diğer alan ise "doğal yaşam ortamı" olmakta; çevre de bu pratiğin "yoksullaştırıcı" etkisinden en büyük payı alan taraf durumuna düşmektedir.

Kentsel mekansal formun değişimi de en belirgin şekilde kamusal mülkün dönüşümünde sergilenir: Hardt ve Negri'nin vurguladıkları gibi, "Modern dönem boyunca kamusal mülkleri özelleştirme yönünde sürekli bir hareket görülür... İkinci doğa, örneğin Kuzey Amerika'nın batısında olduğu gibi büyük nehirler üzerine barajlar kurularak ve kurak vadiler sulanarak yaratılır ve ardından bu yeni servet az sayıdaki tarım işletmesine devredilir. Kapitalizm kamusal mal ve hizmetlerin sürekli olarak yeniden özel ellere geçiş döngüsünü harekete geçirir." (2001: 312, 313) Özellikle kent çeperleri başta olmak üzere, hazine arazilerinin işgalcileri olan özel ellere devrini kolaylaştıran her af yasası da benzer işlev görmüştür. Bugün tüm ülke sathına yayılmış olan kentsel dönüşüm ve kentsel yenileşme/ iyileştirme çalışmaları da sürecin takipçisi politikalar sayılmalıdır. Çünkü her el değiştirme döngüsü, doğal mekanların biraz daha betonlaşmasıyla sonuçlanmıştır.

Laborit de kentin değişimi konusunda Bookchin gibi düşünmektedir. Ona göre de, "Yüzyıllarca gerek dirimbilimsel, gerek toplumsal evrimin vazgeçilmez temeli olan çeşitliliğin gelişebildiği kent; bu insan yoğurma kazanı, görüldüğü üzere yavaş yavaş etkisini yitirmiştir. Bireyleri ve toplumsal sınıfları birbirleriyle yüz yüze getirecek, bilgi alışverişinde bulunmalarını, günlük sürtünmeyle birbirlerini tanıma ve ekinel olarak zenginleşmelerini sağlayacak, sokakta ve halka açık yerlerde zanaatçıyı, işçiyi, kalem efendisini, sanatçıyı, kentsoyluyu, aksoyluyu ve tecimeni kaynaştıracak yerde, toplumsal-tutumbilimsel katmanların uzamda birbirinden ayrılması, yavaş yavaş onları ortadan kaldırmak şöyle dursun, insan kümeleri arasında tam anlamıyla geçirimsiz duvarlar yaratmıştır." (1990: 141)

Laborit'in burada sözünü ettiği "geçirimsiz duvarlar" kavramı, günümüzün lüks konut yerleşimli kentlerinde, yüksek koruma duvarları ile çevrelenen ve kamera sistemleri ile korunan gökdelenler; her büyük kurumsal yapıda

ve tüm konut sitelerinde yerleşikleşmiş özel güvenlik görevlileri; megafon ve şifreli bina girişleri ile fiilen kurulmaktadır. Dahası, lüks yerleşimlerle yoksul yerleşimler arasındaki mesafeler de ulaşılabilirliğin pahalı hale gelmesiyle yeni bir tarafların kaynaşmasını engelleyici duvar işlevini yüklenmektedir.

Özellikle gelişmekte olan ülkelerde “bir yandan göç dalgalarıyla yayılan plansız yerleşme alanları, öte yandan uluslararası ticaret ve ekonomik ilişkilerle bütünleşen sermayenin pahalı yatırım tercihleri, kent mekanını ve kent imajını biçimlendirmektedir. Farklı kültür dünyalarını yansıtan bu ikili yapı, on milyonlarca nüfuslu kentlerde yan yana, birbirinden neredeyse habersiz yaşamaktadır.” (Yücel, 1996: 35)

### **Lüks Konutlar**

Bu “geçirimsiz duvarlar”ın belirgin simgeleri olarak, kentlerdeki lüks yapı adacıklarını görmekteyiz. Bugün hemen tüm metropol kentlerde, artan bir “lüks konut” üretimine rastlıyoruz. “Yaşam kalitesi” kavramını, sadece “lüks” ile karşılamaya odaklanmış bu politika; “konsept” yapılar yoluyla da kentliye bir yaşam anlamı katmanı sunmaya aday görünmektedir. “Akıllı bina”lar, “güvenlik kameraları”, “özel güvenlik görevlileri” yanı sıra, “havuz”, “fitness merkezi” sahibi olmakla yetinmeyen bu lüks konutlar artık, “göletler”, “zen bahçeleri” ve “kayak pistleri” bile önermektedirler.<sup>8</sup>

Sombart’a göre; aslında büyük kentlerin kökeninde yatan, “ayrıcılık, erk ve eğlence” odaklı “lüks” tutkusudur: “Yükselen talepler ve sıradan halkın mütevazı ve basit yaşam tarzına kıyasla incelmış olan bir yaşam biçimi nedeniyle can sıkıntısına boğulmuş büyük toprak sahipleri, ayrıcalıklı bir mevki elde etme rekabeti ve çalışan nüfus karşısında belirginleşme çabalarında zaman zaman birleşmiş; idari görevlerde yer almak, aynı zamanda erklerini artırmak, dolayısıyla eğlence alanlarını genişletebilmek için, yasa koyucu organların ve en yüksek dereceden yargı kurumlarının

8 “4 gün 3 gece değil ömür boyu Venedik” sloganı ile lanse edilen ve içinde gondolla gezeceğiniz Alışveriş merkezi ve modern ve tematik ofisleriyle “Viaport Venezia”,7 Tepeli İstanbul’un 2. Boğaz köprüsünden ilham alınarak tasarlanan ve Dünyanın sayılı konsept konut projeleri arasında yer alan “Bosphorus City”, İstanbul’un zengin kültürel mirası ve ruhunu yansıtan “Emaar Square” “Dünyanın en iyi mimari projesi ünvanını taşıyan “Var-yap Meridian”, Aile-çocuk konut projesi olarak tasarlanan ve asma köprüleri, kaydıraklı havuzu, hobi bahçesi, anfi tiyatrosu, kalesi, kış köşesi, mini golfü, büyük lagoonu, ağaç evleri, indian ranch’i ve temalı play ground’u ile özellikle çocuklar için oldukça renkli bir dünya sunan; aynı zamanda fitness center, sauna, göl evi, açık-kapalı yüzme havuzu, restoran ve yürüyüş parkurlarının da yer aldığı, “Eyfel Yapı Kids Town Riva” projesi” (<http://emlakkulisi.com/istanbulun-yedi-harikasi/178959>); Kayak vadisi ile “Simpaş Altın Oran”, Pendik’in yeni yaşam alanı “Miracle Istanbul Asia”, Soyak “Mavişehir Optimus”, “Ametist Residences” ve daha niceleri...

komşuluğuna nakletmiştir ikametgahlarını. Büyük kentlerin kökeni işte budur, dolayısıyla da günümüzdeki başkentlerin.” (Sombart, 1998: 58)

Baechler’e göre: “Uygarlık, insanı hayatta kalabilmek için gerekenden fazlasını üretme tekniğine sahip olarak varsayan bir lüktür... Üretimin bir kesiri tutulmakta ve değişik kullanımlar için serbest bırakılmaktadır. Bir uygarlık en iyi, bu kesirle ne yaptığıyla tanımlanmaktadır. Eski Mısır bu kesirin bir bölümünü, ölülerini anmaya yönelik dinsel vakıflara; diğer bir bölümünü de, mabetler, mezarlıklar, piramitler, dinsel ve entelektüel bir sistemi taş ve metal halinde sabitleştirmeye yönelik heykellere ayırmaktaydı.” (1986: 108-109) Harvey de Baechler’in örneğini küresel kapitalist döneme taşımakta ve şöyle ifade etmektedir: “Kilise ve şapel kulelerinin Oxford’a (Kilise iktidarının egemen olduğu durumda kurulmuş bir kent) egemen olması, buna karşılık tekelci kapitalizm döneminde Manhattan adasının Chrysler ve Chase-Manhattan Bankası binalarının gölgesinde kalması rastlantı değildir.” (2006: 36)

Kuşkusuz giderek liberalleşen dünyanın, “tüketim toplumu” kurgusunun da bu “lüks özentisi” içinde büyük rolü var. Ritzer’e göre, “Dünyanın büyük kısmında 20.yy’ın ikinci yarısı büyük çeşitlilikte yeni tüketim araçlarının ortaya çıkışına ve patlayıcı gelişmesine tanık oldu. Bu, üretimin hakim olduğu bir toplumdan, tüketimin hakim olduğu bir topluma geçişin bir parçası ve bir yansımasıdır. Eski dönemde egemen olan, üretim araçlarıydı, ama bugün tüketim araçları yükselmektedir. Alışveriş merkezi, çağın tanımlayıcı yapısı olarak fabrikanın yerini almıştır... Yeni tüketim araçlarının büyük kısmı –alışveriş merkezleri, mega alışveriş merkezleri, süper mağazalar- ...çok belirgindir. Lüks kapılı siteler gibi ötekiler bu kadar belirgin değildir. Stadyumlar, havaalanları, liseler, üniversiteler ve müzeler gibi bir kısım tüketim araçları da yeni tüketim araçlarının topluma bir bütün olarak düzenli bir şekilde sızmasını şaşırtıcı derecede yansıtır.” (2000: 212)

“Günümüz kapitalist kentinde önemli olan iktisadi ömürdür ve artık değer dolaşım hızında artış sağlamak gerektiğinde bu iktisadi ömür kısalmaktadır. İyi durumdaki binalar yıkılmakta ve yerlerine iktisadi ömür daha kısa olan binalar inşa edilmektedir. Metropolitan ekonomilerde (özellikle ABD’de) bu yıkıp yapmalara neden olan şey kültürel bir yenilik arayışı değil, iktisadi bir ihtiyaçtır. Bu, konut piyasasında en karmaşık şeklini alır: Banliyö toprak ve inşaatlarında spekülasyona dayanan yatırımlardan ve toprak kullanımındaki dönüşüm süreçlerinden kar sağlama ihtiyacı, bazı konumlarda konut ve ticari mülk talebini körüklerken, diğer bazı sektörlere olan fon akışının kesilmesine yol açar.” (Harvey, 2006: 198, 212, 245)

“Ülkemizde son dönemde, hemen hemen büyüyen tek sektörün “inşaat” sektörü olması; bu anlamda TOKİ’nin kamu adına inşaat piyasasını tekelinde tutması; “kentsel dönüşüm” yasası ile birlikte de bu yapılanmanın çok daha yaygın ve yoğun bir işlev kazanması; bu konutların satışında kullanılan “taksit ve ipotek sistematığı” ile de bankacılığın doğrudan devrede olması tesadüfi midir?” (Firat, 2014: 231)

Öte yandan modern dönemin homojenlik içeren olumsuzluklarını reddetmeye dönük, bu seçkincilik arayışları, hayal dünyasına hitap etme çabaları da irdelenmelidir. Örneğin sınıfsal ayrıştırma işlevine karşın, Harvey, merkezde kurulan yeni lüks konutların ayrıcalıklılığını/ özgüllüğünü de sorgulamaktadır. İddiası şudur: “ABD’deki kentsel yenilenme, iktisadi olduğu kadar açıkça simgesel bir işleve de sahiptir... Kişiler her yolu kullanarak Pazar yerinin homojenleştirdiğini farklılaştırmaya çabalamaktadırlar. Dolayısıyla kentsel mekan ekonomisi, konutsal konumlarda saygınlık ve statüyü yansıtacak her tür sözde hiyerarşik sıralamayla doludur.” (2006: 253-254)

Böylece bugün lüks konut sitelerinin neden o denli cazibeli ve iddialı isimlerle kuruldukları; neden özel ve ayrıcalıklı pek çok hizmet (hamam, havuz, spor merkezi, macera adası ve hatta kayak merkezi) sunma gibi çılgınlıklara kapıldıklarını daha iyi anlamak mümkün. Sistemin ürettiği zorunlu homojenleştirmeyi makyajlama çabasıdır tümü.

“Farklılık” çabasında görece daha başarılı olan mimari öğeler ise, ağırlıklı olarak yine ticari yapılar arasında öne çıkan ve temel tüketim binaları olan, “alışveriş merkezleri”dir. Çağın kültürel hareketi olan postmodernizm, bu yapıların mantığında dışavurumcu hakimiyetini sergiler. “Modern binaların en tanınmış örnekleri konut projelerinden çok büro katları özelliği taşıırken mimari dergilerde en çok adı geçen postmodern örneklerin ezici bir çoğunlukla süpermarketler, alışveriş merkezleri ve eğlence alanları olması dikkat çekicidir. Aslında, “postmodern kent”, mimari bakımdan hafif değişikliklerle eğlence, gelenek ve perakende sanayileriyle çöken imalat sektöründen boşalan yere oturmak üzere finans kapitalin devreye girdiği, David Harvey’in “woodoo ekonomisi” dediği şeyin bir ürünü de olabilir pekala.” (Hebdige, 1995: 86-87)

Kamusal alanların, tüketim merkezleri lehine bu şekilde değişerek büyümesi; paralel şekilde özel alanlar olan lüks konut inşaatlarında da yaşanmakta ve kamusal alan içeriği boşalan bir kent ilişkisinin yerini özel yaşamın ilgileri ve öznellikleri almaktadır. “Büyük kentlerde yaşayanların çoğunluğu için kent, geçimini sağlama ve barınma aracı görüldüğünden; farklı kentsel alanların nitelikleri farklı bir anlam ifade etmiyor. Kentin

sosyal ve kültürel işlevi ya algılanmıyor ya da en kolay vazgeçilen özelliği oluyor. Bu kimseler için kültürel etkinlikler televizyon ekranı ile, sosyal etkinlikler de “market”, “swimming pool” ve “fitness center” ile gönüllü olarak sınırlandırılıyor. Bir başka anlatımla varlıklı kesim kendisini kentten soyutluyor; isteyerek kendisine bir tür getto yaratıyor. Kentsoylu kültürünün toplumsal tabanından yoksun olması, konut piyasasında küçük burjuva özelemlerinin körüklenmesi bu olguyu hızlandırıyor ve potansiyel bir gönüllü kitlesi yaratıyor.” (Hamamcı, 1996: 107)

Horkheimer’a göre, bireyselliğin bu yükselişi kentin çöküşü ile de örtüşmektedir. Bireyselliğin kendi ekonomik ve toplumsal varoluş koşullarıyla olan çatışması... bireyselliğin bugünkü bunalımının belirtisidir; bu bunalım da, Batı tarihinde 25 yüzyıl boyunca geçerli olan, geleneksel kent kavramının çöküşünü yansıtmaktadır.” (Horkheimer, 1986: 167-168)

### ***Kamu Politikaları***

Tüketim araçlarının bu denli yayılıp çeşitlenmesinde finans kuruluşları –özellikle bankalar- ile kamu politikalarının büyük rolü vardır. “Finans ve kamu kuruluşları, büyük ölçüde kapitalist düzen ile uyumlu otorite ilişkileri tarafından sıradüzenel (hiyerarşik) olarak düzenlenmiştir... Bu kuruluşlar, kentleşme sürecinin dinamiğini (genellikle birikim ve ekonomik bunalım yönetimi doğrultusunda) düzenlerler ve aynı zamanda, etkilerini öyle kullanırlar ki, mekansal farklılaşmanın ana hatlarını oluşturan belli kalıplar üretilir. Büyük ölçüde ipotek pazarı aracılığıyla farklı konut alt-pazarının oluşumu, kuruluşların kentleşme sürecini yönlendirebilmesine olanak sağlayan etkililiği güçlendirir. Fakat aynı zamanda, bireylerin seçimlerde bulunma yetisini de sınırlar.” (Harvey, 2002a: 166)

Bankaların kentsel konut piyasasını bu yönlendirme yetenekleri, doğal olarak çok eski tarihlere kadar gider. Günümüzde ise kredi sistematüğinde yaşanan patlama ile -mortgage uygulamaları gibi- 2008’de olduğu gibi kapitalist sistemin en büyük kaleleri başta olmak üzere, tüm dünyayı sarsacak sonuçlar üretebildiği unutulmamalıdır.

Öte yandan bankalar ile sıradan vatandaşın ilişkilerinde, ilk kuruluş dönemlerine göre kurumsal ve algısal büyük bir farklılaşma söz konusudur. “Bankalar, büyük ölçüde, insanları tasarrufa ikna etme işinden kredi almaya çeken kurumlara geçmiştir.” (Ritzer, 2000: 61) Bu konuda da en büyük miktarlı ve uzun süreli borçlanmalar, doğal olarak gayrimenkul kredilerinde olmaktadır. Dolayısıyla bu biriktirim süreci, bankaların, sistemin aktif bir unsuru olmalarına yol açar.

Unutulmamalıdır ki, yakın tarihin en büyük 2 krizi, vurucu darbelerini gayrimenkul sistemi üzerinden gerçekleştirmişlerdir. “Asya Finansal Krizi olarak adlandırılan ve ilk olarak Tayland’da Tayland ulusal parası baht’ın ani değer kaybıyla patlak veren, ardından finansal piyasalar aracılığı ile Endonezya, Güney Kore, Hong Kong ve Japonya gibi ülkelere yayılan finansal krize baktığımızda<sup>9</sup>, spekülâtif sermayenin aşırı şişen gayrimenkul inşaat sektörüne yönelmesiyle tetiklenen bu krizle beraber bölge ülkelerinin ulusal paraları %34 ile %83 arasında değer kaybetmiştir... 2008 krizinin özelliği ise, bu krizin sermaye birikiminin merkezi ABD’de ortaya çıkmış olmasıdır. Sadece yüksek riskli mortgage kredisine dayalı menkul kıymet ticareti yapanlarla, bu kağıtları sigortalayanların kayıpları ve ticari bankalar ve yatırım bankalarının zararları, menkul kıymetler borsasındaki kayıplar ve konut piyasalarındaki değer kaybı anlamında ABD için toplam olası zararın; konutların değerinde düşme anlamında 6 trilyon ABD dolarına, menkul kıymetler piyasasında %25-35’lik bir kayıpla 3-4 trilyon ABD dolarına ve ilave olarak bankacılık sistemlerinin zararlarıyla, aşağı yukarı 10-12 trilyon ABD dolarına ulaştığı tahmin edilmektedir.” (Durmuş, 2009: 15-18, 24)

Maalouf’un betimlemesiyle, bugün “paranın her tür üretimden kopması”, “borsaların devasa kumarhanelere dönmesi”, bankalar gibi “saygın mali kurumların sarhoş haytalar gibi davranması” söz konusudur ve “bu, ciddi bir düzen bozukluğudur”.<sup>10</sup> (2009: 135)

9 1994-2001 yıllarını kapsayan dönemde daha ziyade bölgesel olmak üzere bir dizi kriz ortaya çıkmıştır. Bu krizlerin hemen hepsinin ortak yanı, krizin patlak verdiği ülkelere geçmişte spekülâtif sermaye biçiminde sermaye transferinin yoğun şekilde yapılması, böylece bu ülkelerin en ağır borçlu az gelişmiş ülkeler haline gelmesi, krizin genelde bir devalüasyonla patlak vermesi ve IMF politikalarının bu ülkelerde istisnasız uygulanmakta olmasıdır. Bu dönem krize giren ülkelerin hepsinin az gelişmiş ülkeler olması da spekülâtif sermaye hareketlerinin kapitalist krizlerdeki rolünü ortaya koymaktadır.” (Durmuş, 2009: 15-18)

10 Maalouf bunu şöyle ifade ediyor: “Pazar ekonomisinin etkili ve akılcı yönetimi için zorunlu bir düzelticiydi bu da. Bu düzelticiden yoksun kalan sistem hızla yozlaştı, tıpkı artık budanmadığından yabancı haline dönen bir çalı gibi. Sistemin parayla ve para kazanma tarzıyla olan ilişkisi edebe aykırı bir hal aldı. İnsanın zenginleşmekten utanmasını gerektirecek hiçbir şey yok, bunu kabul ediyorum. Refahın meyvelerinin tadına varmasında da utanılacak bir şey yok, buna inanıyorum; içinde yaşadığımız dönem bizlere olağanüstü güzellikler sunuyor, bunlardan keyif almayı reddetmek yaşama hakaret olur. Ama paranın her türlü üretimden, her türlü bedensel ya da zihinsel çabadan, her türlü toplumsal açıdan yararlı etkinlikten bütünüyle kopmasına ne demeli? Borsalarımızın, zengini yoksulluyla yüz milyonlarca insanın yazgısının bir zar atımıyla belirlendiği devasa kumarhanelere dönmesine ne diyeceğiz peki? Ya saygın mali kurumlarımızın sarhoş haytalar gibi davranmasına? Bütün bir yaşam boyunca emek harcanarak biriktirilen tasarrufların, birkaç saniye içinde, artık bankacıların bile anlamaz olduğu alengirli yöntemler sonucunda yok olup gitmesine ya da otuza katlanmasına ne diyeceğiz? Bu ciddi bir düzen bozukluğudur, finans

Ülkemiz konut politikalarının seyrine bakıldığında, günümüzdeki ikili yapıya gelmeden önceki süreci şöylece özetleyebileceğimizi görürüz: “Konut, toplumsal, ekonomik, siyasal sorunlarla bütünleşmiş ve böylece toplumsal konut politikası bütünü ortaya çıkmıştır... Bu konuda izlenen politikalara genel bir bakılacak olursa 1923-1945 döneminin konut yardımları yapılması, 1945-1960 döneminin kentleşmenin hızlanması ve gecekondulaşma sorununa kurumsal oluşumlarla çözüm aranması 1960-1980 döneminin ise kalkınma planlarıyla şekillenmesi” (Keleş, 1989: 1-2) biçiminde geliştiği görülmektedir.

Kamu politikaları eliyle mekan fiyatlandırmasının etkilerini değerlendiren Yavuz ve Keleş, Cumhuriyetin kuruluş döneminden başlayan hatalı uygulamaları şöyle aktarmaktadırlar: “Ankara’da 1931-1951 yılları arasında, kamu görevlilerine, toplam 50 milyon TL’yi bulan “mesken tazminatı” ödenmiştir. Bu para ile akıllıca bir arsa ve konut politikası uygulansa idi, günümüze dek sürüp gelen ve gittikçe ağırlaşan yozlaşma ile karşı karşıya bulunmazdı. Ödenen mesken tazminatının, emlak sahiplerinin kira alacaklarını ödemedi memurlara kolaylık sağlamaktan başka bir yararı olmamıştır. Bu örnek, geri kalmış ve fakir bir ülkenin olanakları ters yönde kullanmakla sorunlarını çözüm sınırından ne ölçüde uzaklaştırabileceğini de gösterecek niteliktedir.” (1983: 129) Memurun statüsünün ve gelir düzeyinin düşmesine paralel olarak, günümüzde, memura konut desteği uygulaması yerine, tüm “dar gelirli”lere kredi uygulaması devreye konmuş durumdadır.

Sonuç olarak, kredi politikaları ile körüklenen betonlaşma, kent çeperinde banliyölerin yayılmasıyla da açığa çıkar: “Yörekentsel yaşamın yeğlenişini, iyelikçi bireycilikten doğan, reklamcılarca beslenen ve kapitalist birikim mantığıyla zorlanan, yaratılmış bir mit olarak ifade edebiliriz.” (Harvey, 2002: 168)

Kentin büyütülerek rantının yükseltilmesi politikası, rantiyenin ne kadar beklediği bir gelişme ise, kentin olumsuzluklarından kaçan kesimlerin de o denli korkulu rüyası olmakta. Lukacs’ın ifadesiyle, “100 ya da 150 yıl önce atalarımız er ya da geç, demiryolunun veya telgrafın, ya da yeni karayolunun yaşadıkları yerin yakınından geçeceğini ummuşlardı. Zamanımızda yeni bir karayolunun veya yeni bir boru hattının, ya da yeni bir apartman bloğu ve alışveriş merkezinin yakınıımızdan geçecek ya da yapılacak olması kalplerimizi korku ve tiksintiyle dolduruyor.” (Lukacs, 1994: 136-137)

---

ya da ekonomi dünyalarını fazlasıyla aşan sonuçlar doğurmaktadır.” (2009: 135)



Elbette kabul etmek gerekir ki, “her ekonomik işin 3 boyutu vardır: ekonomik, sosyo-kültürel ve doğal. Üçüncü boyut, bir yandan kaynaklardan çıkarılan bütün enerji ve maddeleri; bir diğer yandan da üretim sisteminin çevreye bıraktığı bütün atıkları içerir.” (Deleage, 2000: 77) Bu atıklar da, yukarıda özetlenen, metropolleşme sürecinden doğanın payına düşen kısım olmaktadır. Aynı zamanda halen yürütülen sistemin ürettiği en önemli çıktı: “her ekonomik iş”in bir artışı, bir azalış ile bir arada ürettiği gerçeğidir. Zenginlik, toplam artış üreten bir sistematik değildir ve bir açıdan gerçekleşen artış, mutlak surette bir diğer açıdan “azalma” sonucu yaratmaktadır. Bir kesim için zenginlik ve lüks üretimi, diğer bir kesim için, yükselen çitayla artan bir yoksulluk ve yoksunluk getirmektedir. Bu yazı, işin yoksullaşma boyutuna odaklanmakta ve mevcut kentsel siyasalar sonucunda ortaya çıkan, çevresel yoksullaşma ile kentli yoksulların artışına ve ilişkiselliğine odaklanmaktadır.

Öte yandan konut politikalarında hangi öncelik ve standartlar belirlenirse belirlensin, nüfus ve gelir artışı gibi faktörlerin ortaya çıkardığı bir sabit gerçek vardır ki o da “artan konut talebi”dir. “Bu talebin faktörleri şöyle sıralanabilir:

Nüfus artışı: Türkiye’nin nüfusu, 1950 yılından bugüne yılda ortalama % 2.47 oranında artmaktadır. Aile yapısında meydana gelen değişiklik: Çekirdek aile artmaktadır.

Şehirleşme: 1950-1985 yılları arasındaki sayım sonuçlarına göre Türkiye genelindeki nüfus artışı ortalama % 2.4 iken, şehirlerde aynı dönemde oran % 4.3 ‘tür.

Sosyal ve kültürel gelişmeler: Konut zaman içinde bir sosyal güvenlik aracı olarak algılanmıştır.

Gelir seviyesi-barınma maliyeti ilişkisi: Artan kiralar konut sahibi olmayı güdülemektedir.

Yenileme ve islah ihtiyaçları: Konut talebini artırır.” (TOBB, 1988: 10-16)

Ancak bu talep artışı sağlıklı bir şekilde karşılanamamaktadır. Ekonomik, teknik, sosyal, vb. birçok nedene dayanan bu sonuç, yerel yönetimler bakımından da arsa temini yetersizliği ve arsa spekülasyonunun önlenememesi ile körüklenmiştir. Arazi kamulaştırma ve imara açmada yeterli etkinliğin sağlanamaması, arsa talebinin artmasına ve spekülatif uygulamalara yol açmıştır. Yerel yönetimlerle merkezi yönetimler arasındaki yetki paylaşımında 1970’lerden başlayarak gündeme gelen konulardan biri “imar hakları” olmuştur. Bir kesim imar yetkilerinin belediyelere ait olmasını, diğer kesim ulusal planların bütünlüğü açısından merkeze ait olmasını ileri sürmüşlerdir. Bazı radikal yaklaşımlarla bu durum “Türkiye’nin gelişen burjuvazisinin çıkarları merkezi düzeyde, savunuluyor, ilişkiler bu düzeyde kuruluyor, küçük burjuvazinin çıkarları

belediyelerde gerçekleştiriliyordu.” (Okutan, 1995: 87-88) şeklinde değerlendirilmektedir.

Dolayısıyla ülkenin tüm gerçeklikleri dikkate alındığında da kamu politikalarının önemi ortaya çıkmaktadır. Çünkü mevcut gelişime yapılabilecek müdahale, ekonomik çıkarlar için yapılabildiği gibi kamusal yarar odaklı politikalar da olabilir elbette. Bu durumda sorun, sadece bir tercih olmaktadır. Keleş’in bu konudaki önerisi nettir: “Kentlerin konut, gecekondyu, çevre ve belediye hizmet sorunlarının çözümü için, toprağın kullanma biçiminin mutlak bir denetim altına alınması zorunluluğu vardır. Kent toprağı üzerindeki yapay ve kısırtılmış istem kısıtlanarak çekici olmaktan çıkarılmalıdır. Anayasanın 23. maddesinde yer alan kural buna olanak tanır. Konutu, gecekonduyu, doğayı, bir bütün olarak kenti ve çevreyi arsaların değişim değeri üzerinden kazanç sağlamanın değil, bir toplumsal gereksinmeyi, barınma gereksinmesini bir kamu hizmeti olarak ve toplumsal bir sorumluluk bilinciyle karşılamanın aracı olarak algılamayı yurttaşlarımıza benimsetmekte başarı gösteremez isek, bugünkü durum varlığını sürdürecektir.” (Keleş, 1993: 57)

### **Kentsel Politikalar (Betonlaşmanın Yaygınlaşmasının Yasal Zemini)**

Ülkemizde “kentleşme”nin, “betonlaşma” olarak algılanması politikası, yasal düzlemde de 12.11.2012 tarihli ve 6360 sayılı, kamuoyunda “bütüncent yasası” olarak bilinen yeni Belediye Yasası ile güçlendirilmiş; kent çeperlerindeki “kırsal” tüm alanları da “kentsel” ilan eden politikalarla, kırsal topraklar “yapılaşma”nın çılgın projelerine ve devasa iş makinelerinin insafına sunulmuştur. Sonuç olarak mevcut pratiklerin yasal zemininin güçlendirilmesi suretiyle de, yeni dönemin “yoksullaştırıcı” uygulamalarının birincil mağduru “çevre” olmuştur.

Öncelikle bu “suni” kentleşme, yasal olarak “kentleşmiş alan” miktarını ve “kentlileşmiş” nüfusun sayısını artırmakta; ancak “kağıt üzerinde” gerçekleşen bu “büyüme”, ne sınır içine alınan toprak bütünlüklerini aniden “kentsel” bir görünüme dönüştürebilmekte, ne de yaşayanları “kentli” durumuna getirebilmektedir. Bu dönüşüm, sağlıklı bir “kırsal alan” politikası üretemeyen yönetimin, daha da “sağlıksız” bir hamle ile kırsal alanları kentsel olmaya “zorlaması” işlevine bürünmektedir. Kısa erimde ise, iktidar partisinin, temel tabanı olarak gördüğü kitleyi, yerel seçimlerde kendi avantajına dönüştürme hamlesi olarak belirmektedir.

Kentsel büyüme, liberal kamu politikalarının temel yönlendirici araçlarındandır. Kentsel yapı stokunu artırmasına ek olarak genişlemenin an başta, “tekelci kira” fırsatları yarattığı da açıktır. Metropol büyüdükçe,

merkezden çepere kiralar orantılı olarak ama mutlak şekilde artmaktadır. “Kentsel büyüme, bir şekilde kirasal değer ya da sabit sermayede artış sağlarken, aynı anda artık üretimin ortadan kaldırılması için de ortam yaratır. Sadece çevrede ya da merkezde değil, bütün kentsel sistemde beklenti, toprak ve mülk değerlerinin yükselmesi ve sabit sermaye varlıklarının üretim olanaklarının kullanılabilmesidir; bunu sağlamanın en emin yolu kent büyümesini desteklemektir. Genişleme etkilenebilir, ama başka hiçbir şeyi denetlemeden fiziksel genişlemeyi denetlemek sadece kıtlığın artmasına neden olur. Nitekim ... bu tür bölgelendirme kurulları daha fazla tekelci kira elde edilebilmesi için fırsatlar yaratmışlardır... Tekelci kapitalizm tekelci kirayla el ele yürümektedir.” (Harvey, 2006: 177)

### ***Hizmet Bütünlüğü Açısından:***

İlgili yasa, çevreci gözle değerlendirildiğinde, doğrudan etkilediği iki önemli olgu durumundaki, kırsal çevre ve orada yaşamını idame ettiren nüfusu etkileyen şu sonuçlar ortaya çıkmaktadır:

Hizmet Maliyeti: Artan bu nüfus, kentin en düşük gelir grubunu oluşturduğu gibi, merkezdeki yerel birimin hizmetlerini en pahalı olarak üretebileceği bir mesafede yaşamaktadır. Metropol kent merkezi ile aralarındaki uzun mesafe ve kopukluk nedeniyle bu yerlerin metropol belediyeden hizmet almaları çoğu kez fiilen mümkün olmadığı gibi, bu hizmetlerin yürütülmesi, Büyükşehir Belediyesi yönünden ekonomik de olmamaktadır.

Böylece Büyükşehir Belediyelerinin, anakent içerisinde yer alan birçok metropol ilçelerin sorunlarını dahi çözememişken, bu ilçelerin sorunlarını bir kenara bırakarak çoğu kez 75–80 kilometre uzakta bulunan, bazen büyükşehirle herhangi asfalt yol bağı bile bulunmayan bir kırsal yerleşim alanına etkin hizmet götürmesi mümkün görünmemektedir.

### ***Sosyo-Ekonomik Koşullar Açısından***

Tarımsal Ekonomi: Bu merkezlerin sosyo-ekonomik yapıları tarım üzerine kurulmuş olup; var olan tüm planlamalar, hizmetler ve yatırım öncelikleri, bu özellikleri dikkate alınarak kurgulanmıştır. Oysa metropol belediyelerin hemen hiçbirinin konum ve işlevleri itibarıyla, tarıma yönelik herhangi bir ciddi ve boyutlu politika ve planları yoktur. Bu durumda kırsal gelişimin sekteye ve zarara uğrayacağı açıktır.

Hayvancılık: Örneğin, yargı kararlarında da görüleceği üzere, “Büyükşehir

sınırları içerisindeki bir yerde, büyük baş hayvan beslenmesinin uygun olmayacağına” dair bir şikayet gerçekleşse, kurumsal olarak çok sıkıntıda kalınacağı açıktır. Köy yaşamının asli unsurlarından biri olarak değerlendirilebilecek hayvancılık faaliyetleri, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 246. maddesi çerçevesinde suç oluşturmaktadır. Anılan yasa maddesine göre, “Yirmibinden fazla nüfusu olan şehirlerde, umumi caddelerde veya belediyelerce tayin edilecek mıntıklar içinde hayvan ahır bulundurulması memnudur.” Nitekim bu maddeye dayanılarak, bir “sanığın”, “ikametgahının müstemilatındaki ahırda büyük baş hayvan beslediğinin tespiti üzerine, 1593 sayılı Umumi Hıfzıssıhha Kanununun 246. maddesine aykırılık nedeniyle 282. maddesi gereğince cezalandırılması istemi ile açılan kamu davasında; itiraz konusu kuralın Anayasa’ya aykırı olduğu kanısına varan Mahkeme’nin Anayasa Mahkemesi’ne yaptığı başvuru, Mahkemenin 2002/131 esas ve 2004/87 sayılı ve 23.06.2004 günlü kararı ile reddedilmiştir. Bu yasanın uygulanması nedeniyle 150 kişilik köyler, nüfusu iki milyondan fazla olan şehirler kategorisine girmekte ve büyük bir haksız durum yaratılmaktadır.

Yavuz ve Keleş’in, AB (o tarihteki adıyla Avrupa Ekonomik İşbirliği)’nin kabul ettiği “Toprak Şartı” (Soil Charter)’dan yaptıkları aktarıma bakacak olursak: “Toprak, insanlığın bekası için gerekli olan bir doğal kaynaktır. O çok iyi bilinen fizik, kimyasal, biyolojik varlıklara sahiptir. Bu varlıklar hızla tahrip edilebilir. Sınırlı olan toprak, insan faaliyetlerine karşı dayanıksızdır ve onlardan kolayca zarar görebilir.” (1983: 33) Sınır genişletme politikaları, bu sınırlı kaynakları talan politikası olarak halen yürürlüktedir.

Ekonomi: Öte yandan metropol kent fiyatlandırma ve vergilendirme ilkelerinin bu kırsal nüfusa ek mali külfetler getireceği de açıktır. En basit örneği ile Emlak Vergilerinin iki kat daha yüksek oranda ödenmesi gerekmekte; aynı zamanda Büyükşehir Belediyesi sınırları içerisindeki köylerde yaşayanlar, bugüne kadar ödemedikleri vergi ve payları ödemek durumunda kalmaktadırlar.

### ***Yönetmel ve Siyasi Açılan:***

Kurumsal açıdansa; Büyükşehir Belediyesi yetkisi içinde kalan tüm görevler, kamu yararı ve hizmetin devamlılığı gözetilerek zorunlu olarak en yakın metropol ilçe belediyesi tarafından yerine getirilmesine rağmen; bu belediyelerin gelirlerinden Büyükşehir payları kesilmeye devam etmektedir. Bu da ekonomik olarak zayıflamış ilçe belediyelerini, metropol belediye ile aynı siyasi parti olmaya zorlamakta; aksi durumlarda, güçsüz mali yapıları Büyükşehir tarafından adaletsiz biçimde desteklenmeyen

bu belediyelerde demokratik seçim hakkı da ortadan kaldırılmakta; vatandaşlar siyaset-hizmet ikileminde bırakılmaktadır.

### ***Yerel Demokrasi ve Açıklık, Katılım Gibi Çağdaş Yönetim İlkeleri Açısından:***

Öte yandan durumları değiştirilen yerel halkın görüşleri bu aşamada sorulmamış; var olan hemen her siyasi söylevin askısı olmuş “katılım” ilkesi havada kalmıştır. 5216 sayılı Büyükşehir Yasası’nın 6. maddesinde açıklanan, “Büyükşehir belediyesine katılma” haline ilişkin, “katılma kararı, ilgili ilçe veya ilk kademe belediye meclisinin talebi üzerine, büyükşehir belediye meclisi tarafından alınır.” hükmünün de bu durumda işlevi kalmamıştır. Üstelik yerel halkın inisiyatifini gözetmeden gerçekleştirilen bu emrivakiler, ülkemizin de onaylamış bulunduğu Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na aykırıdır.

Bütün bu idari işlemler, aslında doğrudan vatandaşı ilgilendirmekte, yukarıda da değinildiği gibi vatandaşa “daha iyi hizmet götürme” ilkesi gibi sunulmakla birlikte, vatandaş gelir artışı yaratmadan, daha fazla harcamaya yönelmekte, kent çeperindeki yoksulluk alanlarını büyütmektedir. İkinci yoksullaştırıcı sonucu ise doğa üzerinde olmakta, kırsaldaki, tarım ve hayvancılık ruhunun öldürülmesine ek olarak, kentleşme simgesi “beton”lar devreye girmektedir.

### **Lüksün Yoksullaştırıcı Yüzü**

#### **Çevresel Sonuçlar**

İnsan yaratımı yaşam ortamları olarak kentlerde, doğa da “kentsel” bir yaratımdır. Oysa bir tabii dekor ile yaratılan ve bakım gören bir manzara arasında büyük bir fark vardır. “Şehrin içindeki tabiat, dış etkilerden çabucak zarar görecektir kadar güçsüzdür ve miktar bakımından elverişli olduğu taktirde bir manzara kendi kendini devam ettirecektir. Fakat herhangi bir yerin bir kere çoraklaştırıldığı, önce üzerine birtakım binalar dikilip daha sonra bu binaların yıkıldığı hallerde manzara yaratma problemi kendi kendini devam ettiren bir çevre yaratmadan ayrı olarak, son derece pahalıya mal olan bir problem olarak çıkmaktadır... Şehrin içerisindeki açık sahalar üzerinde insanın aşındırma etkilerinin baskısı ve kaçınılmaz bir tahripkarlık, yalnızca ilkel ve güç şartlara katlanabilen az sayıda bitkinin yaşayabilmesine imkan vermektedir. Bütün bunlar anormal su şartları, kirli hava, atmosferin birtakım pis gazlar ve dumanlarla dolması v.b. faktörlerle birleştiği zaman son derece sınırlı bir tabii görünüşün ortaya çıkmasına yol açmaktadırlar.” (Mc Harg, 1969: 17-

20). Dolayısıyla en iyi koşullarda oluşturulmuş bir “kentsel çevre”, doğal çevre kadar etkin bir yeşil varlığına sahip olamamaktadır.

Kaldı ki bugün kent “yeşil alan”ı neredeyse tamamen plastik bir “yeşil”e sahiptir. Parklarımızdaki çimler, artık doğayla bütünleşik, tohum, su ilişkisi içinde yetişen yeşillikler değil; başka bir noktada hazırlanmış ve dürülmüş yeşil halıların, güzel “görünmesi” istenen, bir diğer zemine yerleştirilmesinden ibarettir. Kalıcılıkları ise, kuruyan çimlerin altından çıkan plastik yeşil iplikçiklerde, ironik olarak simgeleşmektedir. Yollara, kaldırımlara, park kenarlarına ektiğimiz mevsimlik çiçekler de tamamen aynı mantıkla yerleştirilirler ve toprakla hemen hiç buluşmazlar; bu nedenle de varlıkları “plastik” bir yapıştırımadır. Ama plastik gibi kalıcı da olamazlar; başka yerlerde yetiştirilmiş, başka koşulların çiçekleri oldukları için, kısa bir süre “estetik” bir görünümle kalır, sonra “çiçek”lerini yitirir, yapraksı olarak bir süre daha dayanır ve sonra yine yok oluverirler.

Ya ağaç varlığımız? Bugün dünya kentsel hareketler literatürüne “Gezi Eylemleri” ile yeni bir damga vurmuş olan İstanbul’un, -Yücel’in yaptığı tarzda- New York ile karşılaştırmasını, mimarlık alanında 20. yüzyılın en büyük isimlerinden biri olan Le Corbusier de bir zamanlar yapmıştır. Kışlahoğlu Berkes ikilisi şöyle aktarıyorlar: “Nokta dergisi 1987 yılı 50. Sayısında Le Corbusier’nin güncesinden alıntılar yaparak, mimarı Türk okuruna tanıttı. İsviçre asıllı Fransız Le Corbusier, gençliğinde Avrupa’yı dolaşa dolaşa 1911’de İstanbul’a varır... Bir yazısında şöyle der: “Şimdi New York ile İstanbul’u karşılaştırırsak diyebiliriz ki, birincisi kıyamettir, ikincisi ise bir yeryüzü cenneti. Bir Türk atasözü der ki, “Ev kuran önüne ağaç dikmeli” Oysa biz (yani Avrupalılar) ise söküp duruyoruz ağaçları. İstanbul bir meyve bahçesidir, bizim kentlerimiz ise taş ocakları. Geleceğin büyük kentleri ağaçlıklar içinde kurulabilir.” (Kışlahoğlu ve Berkes, 1991: 122)

Oysa Gezi Parkı ile paralel zaman aralığında, Ankara’da, “ODTÜ arazisinden geçirilen yol” tartışmasında da, “orman ve çevre”nin kent yöneticileri için yalnızca bir “süsleme” unsuru olarak ele alındığı ve Corbusier’nin söz ettiği doğa ile barışık mantığın artık geçerli olmadığı, açık olarak bilinmektedir. Alatl, daha da ileri gitmekte ve aslında tarihten de kaynaklanan güdülerle, “ormanı sevmediğimizi” belirtmektedir. Ona göre, “Biz Türkler ormanı pek tanımıyoruz. Hatta pek sevmeyiz de. Bu, bizim atlarımızı orman olan yerde sere serpe yayamadığımız, sürülerimizi sere serpe dolaştırmadığımız için midir, bilinmez.” (Atlal, 2004: 32) Başta 2B uygulaması olmak üzere, pek çok olumsuz örnekle desteklenebilecek bu yargı da, kentlerimizdeki “çevre yoksullaşması”nın düşünsel algı zeminimizi aydınlatmakta işlevsel görünmektedir.

Yukarıda değindiğimiz eserinde de Yücel, doğa tahribini hem son derece vurgulu biçimde betimliyor, hem de çözüme ilişkin bilime bağlanan umutları söndürüyor.<sup>11</sup>

“Çevre”nin ekonomisi ise, “koruma” uygulamalarında bile açığa çıkan rant beklentisiyle şekilleniyor. Liberal mantık, her “iş”i “ekonomisi” ile değerlendirdiğinden, çevre ekonomisi de günümüz çevreci hareketlerinden birçoğunun temel dayanak noktasını oluşturmaktadır. Örneğin son yıllarda, ABD’de çevre ile ilgili düzenlemelerin çok ileriye götürüldüğüne ilişkin eleştiriler yapılmıştır. Bu eleştirilere göre, çevreyle ilgili düzenlemelerin birçoğu bireylerin haklarını ihlal etmektedir. “Örneğin eğer tehlike altındaki türlerin yaşam ortamlarını korumak amacıyla imarcıların bir konut projesini gerçekleştirmeleri önlenirse, hükümetin bu kişilere, o toprağı imar ettikleri takdirde elde edebilecekleri kazancı ödeme yükümlülüğü vardır.” (Des Jardins, 2006: 55) Yani kullanmak da gelir getirmelidir, korumak da!

### İnsani Sonuçlar

Kentsel lüks yapılaşmasının ve tüketimin getirdiği bir diğer sonuç ise -yukarıda Laborit’in “geçirimsiz duvarlar” olarak tanımladığı- kentsel çelişkilerin ve aynı kent içinde var olan yaşam düzeyi farkının artmasıdır. İçinde yaşayan onca yoksul ve gecekondu nüfusa karşın, İstanbul’un sürekli cilalanan imgesi, “lüks bir metropol” olarak sunulmaktadır: “İstanbul, planı, imar kararları, yatırım ve mimarisi ile öncelikle bu dünyayı yansıtır. Uluslararası havaalanı, dünya ticaret merkezleri, beş yıldızlı oteller, marinalar, uluslararası kültürel etkinlik mekanları, borsa binaları, dünya fiyatlarında pazarlanan prestij konutu kompleksleri ve her şeyden önce iki kıtayı birleştiren ve kentsel yayılmaya yön veren boğaz köprüleri ve otoyol sistemleri, bu global ilişkilerin, tüketim eğilimlerinin ve yeni modernist vizyonun imgeleridir.” (Yücel, 1996: 35)

Sonuç olarak, kentin ikili yapısı giderek daha keskin bir şekilde

---

11 2073 yılında ormanların alacağı durumu, yazar şöyle anlatıyor: “Güzel Bergama’nın yakınlarında bir ormanın fotoğrafı, iki ay önce çekilmiş, ağaçların yüzde 95’i kuru, yapraksız, içinden çürümüş. 7 yaşında bir çocuk tekme vurdu mu yıkılıyor hepsi, yıkılmıyor bile, bir tuhaf toza dönüşüyor, bok sarısı bir toza.” (Yücel, 2006: 98) Bir başka bölümde ise, bu soruna bilimin çözüm üretebileceği umudunu peşinen reddediyor: “-Doğa çok fazla kurudu efendim, üzerinde fazla kalın bir çöp tabakası oluştu. Yeniden canlandırılmasının çok zor olduğu konusunda herkes birleşiyor. -Ama bilim hiçbir zaman bu denli ilerlememişti; hence doğayı yeniden canlandırmanın bir yolu bulunabilir. -Söylediklerine göre o iş bitmiş efendim, artık çok geç. Dün babam, bir zamanlar insanların denizde yüzdüklerini anlatıyordu, yeğenim bizimle dalga geçtiğini sandı.” (Yücel, 2006: 172)

açığa çıkmaktadır: “Kent bugün egemen sınıfın, kenar mahalleler de emekçilerindir... Hala bir haz, buluşma ve gösteri merkezi olan kent artık alım gücü yetersiz bu halk yığınlarını ilgilendirmemektedir; bunların ücretli dinlencenin dışında boş zamanları yoktur, olsa bile, bu zamanı pahalı tatillere ayıramazlar. Böylece sözünü ettiğimiz yatakhane mahallelerin yaratılması kent merkezini temizlemiş, toplumsal sınıfları tam anlamıyla süzmüştür. Kentin merkezinde başlatılan savurma devinimi, ağır öğeleri çember dışına atmış, tarihsel mahallelerin yüzeyinde yalnızca eğlence dünyasının hafif insanlarını, ya da bankanın, tecimin [ticaretin] ve işleyimin ciddi insanlarını bırakmıştır.” (Laborit; 1990: 139, 140)

Bu kesim ise hem sayı olarak giderek azalmakta, -yani kaymak tabaka iyice belirgin hale gelmekte- hem de zengin/fakir gelir makası hiç olmadığı ölçüde açılmaktadır. Bu konudaki sayısal verileri değerlendiren Chomsky, “gerçek ve çarpıcı farkın ülkeler arasındaki fark değil, küresel nüfus içindeki fark olduğunu; ülkelerin kendi içindeki bölünmelerin keskin biçimde arttığını; yaklaşık 80’e karşı 1’den, yaklaşık 120’ye karşı 1’e ulaştığını; ...dünya nüfusunun en üstteki %1’inin, şimdi muhtemelen en alttakilerin yaklaşık %60’ının gelirine sahip olduğunu ve bunun da yaklaşık 3 milyar insan ettiğini” (2002: 123) belirtmektedir.

Harvey, bu sonucun sistemin istenmeyen ürünü olmayıp, aksine doğrudan amaçlandığını, Marksist kavramlara atıfla şöyle özetliyor: “Metropoliten ekonominin kendi içinde aynı zamanda yoksul nüfusun karşılamanmayan ihtiyaçlarından oluşan büyük bir potansiyel talep vardır... Bu yoksul nüfusun çift işlevi vardır. Ücret tartışmalarında örgütlü emeğe karşı bir tehdit olarak kullanılabilirdiği gibi genişleme dönemlerinde çalıştırılıp, daralma dönemlerinde salıverilen bir artık emek gücü gibi de kullanılabilen (Marx’ın deyimini kullanırsak) bir “yedek sanayi ordusu” olarak görülebilir. Marx kapitalist birikimle görece bir artık nüfus üretimini birbirine bağlayan mekanizmanın bir analizini sunar. Üretilen yedek sanayi ordusu üç bileşenden oluşur. Marx’ın “gelip geçici” ve “saklı” diye adlandırdığı ilk ikisi, yeterli derecede çalıştırılmayan veya gerektiğinde emek gücüne katılabilecek olanların (kadınlar) oluşturduğu gruplardır. Ama ileri metropoliten ekonomilerde yoksulluğa en çok, emek gücüne katılamayacak olanlarda rastlanır -yaşlılar, ev kadınları vb. Marx’ın yedek sanayi ordusundaki “durgun grup” diye adlandırdığı bu unsurlar, genelde yaşamlarını sürdürebilmek için yoksulluk yardımına bağlı olduklarından, hükümet politikaları yoluyla fiili talebin yönlendirilmesinin aracı olarak görülebilirler. Bu yüzden yoksul gruplar, kapitalist ekonomilerde denge araçları olarak kullanılır -insanın acılarını, değersizleştirilip aşağılanmasını kullanan denge araçları. Bunlar, bazıları kayırılıp bazıları yoksun bırakılan emek gücünün oluşturduğu, kurumsal



yolla oluşturulmuş mal kıtlığının sonucu olarak görülebilir. Yoksulluğu kapitalist sistem içinde yok etme girişimlerine, kendi kendini düzenleyen piyasanın düzenlemeleri tarafından otomatik olarak karşı konulması kaçınılmaz görülmektedir. Kapitalist toplumda gelir dağılımı, bazı sınırlar çerçevesinde, yapısal olarak belirlenmiştir. Kendi kendini düzenleyen piyasa farklı gelir gruplarını farklı konumlar işgal etmeye zorladığı içindir ki, kentsel konut yapısındaki coğrafi örüntüleri kapitalist ekonominin yapısal koşullarının elle tutulur coğrafi ifadesi olarak görebiliriz.” (2006: 246)

“Büyük kozmopoliten şehrin kamusal kültürü, benliğin yittiği yerdir... Kozmopolit merkezin ekonomik doğası, şimdi “artık sermaye” diye nitelediğimiz fazlayı biriktirir. Orası, zenginlerin boş zaman etkinlikleriyle servetlerinin tadını çıkardığı, yoksulların da onları taklit ettiği yerdir.” (Sennet, 1996: 152-154)

Bu aşırı farklılaşmış yaşamların, zaman zaman da olsa karşılaşmalar şeklinde aynı kentsel mekanı paylaşmaları; doğal olarak “kentsel güvenlik” sorununu da doğurmaktadır. Yoksulluk kaynaklı birçok suç türü, kentsel ortamda daha kolay yer bulmaktadır. Bugün kentsel güvenlik sorunu, yerel birimleri “Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi” (Firat, 2008: 201-228) bağlamında doğrudan ilgilendirmekte; ancak emniyet teşkilatı ve yasal görev sınırları belli belediye zabıtasına ek olarak, giderek özel alanda yaygınlaşan “özel güvenlik hizmetlerinin” de katkılarıyla, kentler “polis toplumu” olmaya giderek daha çok yönelmektedirler.

Her ne kadar Fukuyama, Jane Jacobs vb’nin suç oranlarının artışını, kentleşmeye bağlayan görüşlerini doğrulamayan örnekler olduğunu vurgulamış ve “Japonya, Kore, Hong Kong ve Singapur’un, dünyanın en yoğun nüfuslu, aşırı kalabalık kentlerine sahip ülkeleri arasında olmalarına karşın kentleşme sürecinde suç oranlarında artış yaşanmadığını” (2009: 111) belirtmiş ise de; kuşkusuz burada kültürel farklılıkların rolünü de teslim etmek gerekmektedir. *Çünkü doğunun bu özgün toplumlari bir tarafa bırakıldığında ve daha genel bir perspektiften soruna bakıldığında, kentleşme ile suç artışı arasındaki doğrusal ilişki açıkça görülmektedir.*

Kaldı ki yine Fukuyama, bu konuda farklı bir açılım daha yapmakta ve suç kategorisinde sayılmayan ve “Toplumsal Düzensizlik” olarak tanımlanabilecek bazı olguları da dikkate almak gerektiğini belirtmektedir: “Şiddet içerikli suçlar, mülkiyete yönelik suçlar ve beyaz yakalılar tarafından işlenen suçlara ek olarak, hakkında çok az istatistik tutulan, fakat esasen bir toplumda toplumsal sermayenin birikimi bakımından hayati öneme sahip dördüncü bir toplumsal bozulma kategorisi vardır.

Bu kategoride bazı suçbilimcilerin “toplumsal düzensizlik” olarak adlandırdıkları serserilik, duvar yazıları yazmak, halkın içerisinde sarhoş dolanmak ve dilenmek gibi eylemler yer almaktadır. Bundan 40 yıl önce büyük çöküş henüz başlamamışken, bu tür eylemlerin büyük bir kısmı ABD ve öteki gelişmiş ülkelerde suç sayılıyordu; doğrusu o dönemlerde kentlerdeki polis teşkilatları vakitlerini sarhoşları tutuklamaya ve dilencileri kovalamaya ayırıyordu. Son 20 yıl içerisinde alınan birçok mahkeme kararıyla, bu kişilerin cezalandırılmalarının bireylerin ifade özgürlüğünü, yasal haklarını vb ihlal ettiği gerekçesiyle bu eylemlerin neredeyse tamamı suç olmaktan çıkarılmıştır.” tespitini yapmakta ama düzen bozucu bu davranışların “toplumsal sermaye” açısından olumlu sonuç doğurmadığını vurgulamaktadır. (Fukuyama, 2009: 55)

Son olarak, doğrudan suçla ilişkilendirilemeyen ama -potansiyel- suçlu olarak algılanan bir diğer yoksulluk grubu ise, dilenciler ve sokak çocukları olmaktadır. (Fırat, 2003: 49-54) Bugün en büyük metropollerin en lüks sokaklarının köşelerinde mutlaka rastladığımız, evsizler, çaputlara ve köpeğine bürünerek dilenenler ve çöpleri karıştırarak yaşamlarını sürdürmeye çalışanlar, adeta kanıksadığımız görüntüler şeklinde.

Öyle ki, neredeyse ayrı bir meslek alanı olarak tanımlanacak sayı ve türde dilencilğe rastlanabiliyor. Sjoberg, sanayi öncesi kentleri irdelerken, loncaların, tüccarlar ve el sanatları işçileri (örneğin tefeciler ve dokumacılar) için olduğu kadar, köleler, girişimciler “hatta dilenciler ve hırsızlar için de oluşturulduğunu” vurgular. (2002: 42) Bugün “dilencilik”, kent siyasaları içinde kurumsallaşarak, yaygınlaşmış ve artık merkezi ve yerel politika kurucularının el ele uyguladığı liberal politikalarla kendileri için oluşturdukları “hırsızlık loncası” kadar; bu politikalar kanalıyla giderek yoksullaşan kesimin, siyasi bağımlılığını garantileyen bir sosyal yardım politikası ürünü, “dilenciler loncası” da kayıtlar düzleminde oluşmuş görünmektedir.

Yerel yönetimler eliyle sürdürülen “sosyal yardım” uygulamalarının ise, sorunu ne kadar çözdüğü, ne kadar süregelenleşmesine katkıda bulunduğu, uzun ve ayrı bir tartışma konusudur. (Fırat, 2013: 49-54)

Bu tür “sistem içi” çözümler konusunda Harvey şöyle demektedir: “Toprak kullanımı denetimlerini değiştirmeyi deneyebiliriz. Kent içi bölgelerden dıştaki banliyölere yetersiz ulaşım sorunu, ulaşım sistemlerine sübvansiyon uygulayarak ya da getto sakinlerini banliyölerindeki işyerlerine taşıyacak özel ulaşım hizmetlerini örgütleyerek çözebiliriz... Bütün bu çözümlerin temelinde kentsel toprak kullanımında dengesizlik olduğu ve kentsel toprak kullanımını denge durumuna getirmek için

politikaların yönlendirilmesi gerekliliğinin sözsüz kabulü yatar. Bunların hepsi liberal çözümlerdir, çünkü eşitsizliği kabul eder ama bu eşitsizliği mevcut toplumsal mekanizmaları kullanarak çözmeye çalışır.” (2006: 129)

### **Kentsel Eylemlilikler**

Betonlaşmanın kent düzleminde yarattığı basınç, rant sistematığının sürdürülebilir olmayan çevre yıkımcılığı ve artan toplumsal adaletsizlik, dünyada kentleri içten içe kaynayan ve sık sık eylemliliklere konu olan mekanlara dönüştürmüştür. Kentsel hareketlere kaynaklık ettiği ileri sürülebilecek olan kentsel çelişkiler de toplumsal ve siyasi alanın merkezine oturmaya başlamıştır.

Manuel Castells bunu iki temel nedene bağlamaktadır: “Bunlardan ilki, gelişmiş kapitalizmde tüketim sürecinin oynadığı önemli role ilişkindir. Tüketimin artan toplumsallaşması ve bunun yönetimi için yapılan devlet müdahalesi kent sorunsalının temelinde yer almaktadır. Bunlar tüketimin örgütlenmesinde ana unsurlardır. Çünkü çelişkileri derinleştirirken, aynı zamanda bunları siyasileştirirler. İkincisi ise, kent ideolojisinin, hakim sınıflara özgü bir biçimde yayılmasıdır. Bu ideoloji, sınıf çelişkilerini “kentsel” olarak kabul ederek “doğallaştırır”. Bunu sınıf farklılıklarını bir hümanist bütünlük kavramı altında toplayarak ve mekansal formların toplumsal nedenselliğini ortaya koyarak yapar.” (Castells, 1997: 161)

Emre Kongar, 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısını incelediği çalışmasında, üç sürecin belirginlik kazandığını ifade ediyor: “ulus-devleti güçsüzleştiren ‘küreselleşme’, arabesk bir yağma kültürü oluşturan ‘kentleşme’ ve halk katılımını yaygınlaştıran ‘demokratikleşme’. Kentleşme üzerinden oluşturulan hukuksuz yapıya Aktan’ın, halk yönetimi anlamına gelen demokrasi yerine hırsız yönetimi anlamına gelen “kleptokrasi” adını verdiğini belirten Kongar’a göre, “Kentsel arsa rantı o denli yüksektir ki, bu yağma, bir yandan yerel düzeyde seçmen-yerel politikacı ilişkisini, öte yandan siyasal parti içinde delege-genel başkan ilişkisini ve son olarak da ulusal iktidar-seçmen ilişkisini biçimlendiren temel öğelerden biri haline gelmiştir.” (Kongar, 1998: 563-625)

Sözü edilen hukuksuzluk, yalnızca yerleşim sorunları ile tanımlanamamakta, peşi sıra, seyyar satıcılar, dilenciler, sokak çocukları ve madde bağımlıları gibi toplumsal olarak en alt düzeydeki grupları artırmaktadır. Minc’e göre, “Pek de farkında olmadan üç vitesli bir topluma girmiş bulunuyoruz: Çok geniş orta sınıf ile “geleneksel” dışlanmışların yanında, tümüyle marjinal olan üçüncü bir grup belirmiştir.

Kentsel manzarada görülen marjinalliğin hüküm sürdüğü sefil ve yoksul banliyölerdeki “hukuksuzluk” alanları, bu durumun en açık ifadesidir. (Minc, 1995: 79)

Gezi parkı örneğinde, AVM yapımı ile simgeleşen sorun, kenti artık sadece “rant” birimi olarak ele alan bir mantığa yöneltilmiş isyandır. Harvey, Gezi Parkı süreciyle çok benzerlik gösteren ve Ağustos 1988’deki ayaklanmadan sonra sık sık çatışmalara sahne olan New York’daki Tompkins Square Park alanı olaylarını değerlendirirken, eylemcilerin nasıl farklı sosyo-kültürel gruplardan gelenleri birleşimiyle oluştuğunu aktarmaktadır.<sup>12</sup> “8 Haziran 1991’de, en az 20 polis memurundan oluşan bir sürekli koruma gücü eşliğinde herkesi parktan çıkararak “ve “iyileştirme (rehabilitasyon) için” parkı tümenden kapatarak sorun çözüldü. New York’lu yetkililer, Davis’in “postmodernitenin çirkin yüzü” olarak adlandırdığı bir durum yaratmış oldular: Kamusal alanı özgürleştirmektense, yıldırıcı duruma getirdiler. Bu yolla, “çalışma, tüketim ve ulaşım çevrelerinde ‘serseri’ kümelerden ve bireylerden, dahası kalabalıklardan kişisel yalıtım” doğrultusundaki orta-sınıf arayışını desteklemek üzere, iktidar, bir anlamda savaş düzenine sokuldu. Gerçekte kamusal alanlar ya yok edildi, ya savaş alanına çevrildi, ya da yarı-özelleştirildi.” (Harvey, 2002b: 216-222)

Olayı değerlendiren Harvey’in -Smith’e atıfla kaleme aldığı- yorumları, Gezi Parkı ile simgelenen ülkemizdeki durumu da tamamen aynı şekilde ifade etmektedir: “Günümüz kentsel yaşamında beliren politik-ekonomik dönüşümlerin geçmişi bağlamında bir konuma yerleşmeksizin, parkın içinde ve çevresinde gerçekleşen olayları anlamamız ya da gelecekteki kullanımına ilişkin stratejiler geliştirmemiz olanaklı değildir. Kısaca, Tompkins Meydanı Parkı’nın sorunları, evsizliği yaratan, taşınmaz mal vurgunculüğundan sokak yankesiciliğine kadar suç niteliğindeki etkinlikleri besleyen, kaymak tabaka ile evsizler arasındaki erk sıradüzenini (hiyerarşisini) güçlendiren ve sınıf, toplumsal ayrımlarla birlikte ortaya çıkan derin gerilimleri kolaylaştıran toplumsal süreçler çerçevesinde algılanmalıdır.” (Harvey, 2002b: 222)

---

12 Harvey konuyu, 1 ağustos 1989 günlü International Herald Tribune gazetesinde, John Kifner’in, tespitleri odağında değerlendirmektedir: “Kifner’ in dikkatini yönelttiği birincil olgu, parkın çevresindeki karışık yapıydı. 300 kadar evsiz insanın yanı sıra, “Patenciler, basketbol oyuncuları, küçük çocuklarıyla anneler, 1960’ların kendilerini toplumdan yalıtmış insanların benzeyen radikaller, siyah renkli yırtık giysiler içinde dik saçlı ‘punk rockçılar, radikalleri ve punkları dövmek için kalın tabanlı botlarıyla gezinen dazlaklar, korkuyla birbirine kenetlenmiş Rastafaryanlar, ‘heavy metal’ grupları, satranç oyuncuları, köpeklerini gezdirenler -hepsi, parkın komşu alanının niteliğini değiştiren yenilenmiş üst-sınıf konutlarına kuru temizlemeciden aldıkları takım elbiselerini taşıyan meslek sahipleri ile birlikte, parkta bir yer tutmaktadır.” (Harvey, 2002b: 216)

Elbette sorunun, liberal dünyanın ekonomisi ve küresel ağları ile bütünlüğü dışında ele alınması da mümkün ve açıklayıcı değildir. "Küresel metropolcülük" olarak da adlandırılabilir olan günümüz kentselliğinin, iktisadi emperyalizmin küresel bir biçimine yerleşmiş olduğundan da kuşku yoktur... "Günümüz metropolcülüğü" çok karmaşık bir küresel ekonominin içindedir. Bu ekonomi yerel merkezlerin, yerel kırsal kesime, daha önemli metropolitan merkezlerin daha önemsizlere egemen olduğu ve komünist uluslar dışındaki tüm merkezlerin eninde sonunda Kuzey Amerika ve Batı Avrupa'daki metropoliten alanlara bağlı olduğu bir hiyerarşi düzenine sahiptir." (Harvey, 2006: 209, 237) (Burada Harvey'in çözümlemelerinin, 1973 tarihli olduğu -eserinin ilk basım tarihi- da dikkate alınmalıdır.)

Özetle, bu tür kalkışmaların önümüzdeki dönemde de dünya gündeminde yer alması beklenmelidir. Ağırlıklı olarak çevreci eylemliliklerden kıvılcımlanan bu hareketlerin, toplumsal bir dönüşüm için umut verici ışıklar yaktıkları görülmektedir. Castells bu tür eylemlilikleri tarihsel sürecinde değerlendirerek şöyle özetlemektedir: "Toplumlar sadece teknolojik ve ekonomik dönüşümün ürünü olmadıkları gibi, toplumsal değişim de kurumsal krizler ve uyarlanmalarla sınırlı değildir. 1960'larda bu gelişmeler baş gösterdiği sıralarda, sanayileşmiş dünyanın her yerinde, önce ABD ve Fransa'da, sonra İtalya, Almanya, İspanya, Japonya, Brezilya, Meksika ve Çekoslovakya'da güçlü toplumsal hareketler doğdu ve bu hareketler diğer çok sayıda ülkede de yankılar doğurdu, tepkiler yarattı... Hareketin militan öncülüklerinde, genellikle Marksist ideolojik ifadeler benimsenmiş olsa da, Marksizmle ya da tam bu yüzden işçi sınıfıyla bir ilgileri yoktu. Esasen iktidarı ele geçirmekten çok hayatı değiştirmeyi isteyen kültürel hareketlerdi. Devlet kurumlarına erişmenin harekete yarayacağını, yeni ve devrimci bir devlet kurmanın hareketi engelleyeceğini sezgisel olarak biliyorlardı. Hevesleri, keyfi otoriteye karşı çok boyutlu bir tepkiyi, adaletsizliğe karşı bir isyanı ve kişisel bir deney arayışını bir araya getiriyordu. Genelde öğrenciler tarafından başlatılmış olsalar da hiçbir şekilde sadece öğrenci hareketi değillerdi, çünkü toplumun her yerine, özellikle de genç insanlar arasına nüfuz etmişlerdi ve değerleri hayatın her alanında yankısını bulmuştu. Elbette ki, siyaseten yenildiler, çünkü tarihteki birçok ütopyacı hareket gibi onlar da siyasi zafere soyunmamışlardı. Fakat büyük bir tarihsel üretkenlikle silinip gittiler, fikirlerinin birçoğu, hayallerinin bazıları toplumlara kök saldı ve kültürel yenilikler olarak yeşerdi, gelecek kuşaklar boyunca siyasetçiler ve ideologlar bunlara atıfta bulunmak zorunda kaldı. Bu hareketlerden çevreciliğin, feminizmin, sonu gelmez insan hakları savunuculuğunun, cinsel özgürleşmenin, etnik eşitliğin ve taban demokrasisinin kaynağı olan fikirler doğdu. 1960'ların ve 1970'lerin kültürel hareketleri gerek

sermaye, gerek devlet karşısında bireysel özgürlüğü olumlayarak kimlik siyasetine yeni bir vurgu yaptı. Bu fikirler; sanayi çağı kurumlarının yaşadığı kimlik krizinin demokratik siyasetin anlamını bulandırdığı 1990'larda, kültürel komünlerin inşasına giden yolu hazırladı." (Castells, 2007: 490)

Bugün beklenmedik şekilde İstanbul'un bir küçük parkında kıvılcımlanan hareket de ülke çapında bu tür bir umudu yeşertmiştir.

## Sonuç

Buraya kadar kentleşmenin, simgesel ve işlevsel olarak, ekonomiyi ve toplumu şekillendirmede önemli bir araç olduğu ve ulaşılan nokta itibarıyla, zenginlik yaratıcı fonksiyonlarının, toplumun büyük bir kesimi için yoksullaştırıcı sonuçlar ürettiği sergilenmeye çalışılmıştır.

Giderek kentleşen dünyanın "lüks betonlarla (binalar, yollar, üst ve alt geçitler) örülü bu -gereksiz- pahalı yüzü, kentte tutunmaya çalışan bir kesimi daha da itmekte, daha da yoksullaştırmaktadır. Ayrıca ortaya çıkan devasa yapı bir megapol/metropol kent olarak tanımlansa da "kentleşme" pratiğinin politik insani ölçeği aşılmakta ve Bookchin'in tanımıyla "kentsiz bir kentleşme" yaşanmaktadır. (Bu çalışma da süreci, kentleşme=betonlaşma olarak tanımlamaktadır.) Bu da kentsel yaşamın artık, politik bir kimlikle buluşmadığını, politik varoluşun da kentsel ortamda yoksullaştığını göstermektedir.

Kalite kavramına getirilen vurgunun ise sadece lüks yapılar ve lüks tüketim ile karşılanmaya çalışılması, kentin küresel ekonomik döngüdeki işlevi ile çakışmaktadır. Tüm varlıkları ve işlevleri ile kentsel tüketim araçlarının bu denli yayılıp çeşitlenmesinde finans kuruluşları –özellikle bankalar- ile kamu politikalarının büyük rolü vardır.

Cumhuriyetin kuruluş dönemindeki Ankara örneğinden başlatılan mekan düzenleme pratikleri, günümüzde de 6360 sayılı, kamuoyunda "bütüncent yasası" olarak bilinen yasa ile güçlendirilmiş; kent çeperlerindeki "kırsal" tüm alanları da "kentsel" ilan eden politikalarla, kırsal toprakların da lüks kentsel betonlaşmaya maruz bırakılmasının hukuksal zemini oluşturulmuştur.

Sonuç olarak bu tür bir yönelimin, diğer yoksullaştırıcı etkisinin de çevre üzerinde görüldüğü açıktır. Dolayısıyla, Gezi Parkı örneğinde olduğu üzere, "çevre"sel itirazların, insani boyuta dair geliştirilen reddiyeden ayrı düşünülmesi olanaklı değildir. Zaten sorun da bu bütünleşik özdeki

müdahaleyi görebilmektir.

Kentleşmenin tamamen kar odaklı, insani her tür ölçeğin uzağında ve tüm insani değerleri tüketen bir şekilde yürütülmesi uygulamalarının geleceği tartışılmalıdır. Bu politikalar ne doğal çevrenin ne de insani değerlerin sürdürülebilirliğini gözetmektedir. Fütüristik edebiyatın ve bilim-kurgu çalışmalarının göstergelerinin, sanıldığı kadar uzak bir zamanı sergilemediklerini görmek ve doğanın uyarılarına kulak vererek, onu yoksullaştırıcı politikalarından vazgeçmek gerekmektedir. Çünkü doğa hala -ve yüksek olasılıkla daima- insani yaşamın temel ortamıdır. Bu ortamın yoksullaşması, insani varoluş ortamı kadar, değerler ortamının da yoksullaşmasına yol açacaktır. Lüks ve zenginlik kavramının içeriği ve dikotomik özelliği dikkate alınmalıdır.

### **Kaynakça / References**

Alatlı, Alev (2004), *Aydınlanma Değil Merhamet (Gogol'un İzinde 1. Kitap)*, Everest Yayınları, 5.Basım İstanbul.

Baechler, Jean (1986), *Kapitalizmin Kökenleri*, Çev.M.Ali Kılıçbay, Savaş Yayınları, Ankara.

Bookchin, Murray (1994), *Özgürlüğün Ekolojisi –Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, Çev.Alev Türker, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bookchin, Murray (1999), *Kentsiz Kentleşme*, Çev.Burak Özyalçın, Ayrıntı Yay., İstanbul.

Campanella, Tommaso (1994), *Güneş Ülkesi*, Çev. Vedat Günyol, Haydar Kazgan, Sosyal Yayınlar, İstanbul.

Cansever, Turgut (1997), “Şehir”, *Cogito Kent ve Kültürü*, Üçüncü Basım, S.8, (Yaz 1996), İstanbul

Castells, Manuel,(2007), *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür (Üçüncü Cilt: Binyılın Sonu)*, Çev. Ebru Kılıç, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Chomsky, Noam (2002), *Amerikan Müdahaleciliği*, Çev. Taylan Doğan-Barış Zeren, Aram Yay., 5.Baskı, İstanbul.

Deleage, Jean-Paul (2000), “Ekonomi-Politiğin Eko-Marksist Eleştirisi”, Der. Göksel.N. Demirer, Metin Duran, Gökçer Özgür, *Marksizm ve Ekoloji*, Öteki Yay., Ankara, ss.61-81.

Des Jardins, Joseph R. (2006), *Çevre Etiği (Çevre Felsefesine Giriş)*, Çev. Ruşen Keleş, İmge Kitabevi, Ankara.

Durmuş, Mustafa (2009), *Kapitalizmin Krizi (2008 Krizinin Eleştirel Bir Çözümlemesi)*, Tan Yay., Ankara.

Firat, A. Serap (2002), "Kentsel Mekanlarda Kamusal Alan", *Çağdaş Yerel Yönetimler*, TODAİE C.11, S.4, ss.41-72.

Firat, A.Serap (2003), "Kent Belediyeleri ve Sokak Çocukları Sorunu", *Belediye Dünyası*, C.4, S.3, Ankara, ss.49-54.

Firat, A.Serap (2008), "Yoksulluk, Kentlerde Suç Artışı ve Kent Merkezlerinde Özel Güvenlik Hizmetleri Verilmesi", *Gazi İİBF Dergisi*, C.10, S.3, ss.201-228

Firat, A.Serap (2013), "Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetim Sosyal Yardımlarının İşlevi", *3İ*, S.11, İŞKUR, Ankara, ss.49-54

Firat, A.Serap (2014), "Kent Merkezlerini Sermayenin Dolaşımına Açmanın Aracı Olarak Kentsel Dönüşüm Uygulamaları", *26. Yapı Yaşam Kongresi (Kent Merkezini Yeniden Keşfetmek)*, Kongre Bildiri Kitabı, Bursa, ss.241-247.

Fukuyama, Francis (1999), *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Çev. Zülfü Dicleli, Gün Yayın, 2.Baskı, İstanbul.

Fukuyama, Francis (2009), *Büyük Çözülme*, Çev. Hasan Kaya, Profil Yay., İstanbul.

Gare, Arran (2000), "Sovyetlerde Çevrecilik: İzlenilmeyen Yol", Der. Göksel.N. Demirer, Metin Duran, Gökçer Özgür, *Marxizm ve Ekoloji*, Öteki Yay., Ankara, ss.121-146.

Gottdiener, Mark (2001), "Mekan Kuramı Üzerine Tartışma: Kentsel Praksise Doğru", *Praksis (Kent ve Kapitalizm)*, Ankara.

Hamamcı, Can (1996), "Kent, Zengin Gettolar, Yerel Yönetimler", *Adakentliyim*, Y:2, S:5, 96/1, Ankara.

Harvey, David (2002a), "Sınıfsal Yapı ve Mekansal Farklılaşma Kuramı", *20 Yüzyıl Kenti*, Der. ve Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara, ss.147-172.

Harvey, David (2002b), "Toplumsal Adalet, Postmodernizm ve Kent", *20 Yüzyıl Kenti*, Der. ve Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara, ss.215-248.

Harvey, David (2006), *Sosyal Adalet ve Şehir*, Çev.Mehmet Moralı, Metis Yay., 2. Basım, İstanbul.

Hebdige, Dick (1995), "Kitlelerin Ardından", *Yeni Zamanlar*, Der.Hall, Stuart ve Jacques, Martin, Çev.Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yay., İstanbul.

Horkheimer, Max (1986), *Akıl Tutulması*, Metis Yayınları, İstanbul.

Hugo, Victor (1997), "Kentin Felsefesi", *Cogito Kent ve Kültürü*, Üçüncü Basım, S.8, (Yaz 1996), İstanbul.

Keleş, Ruşen (1989), "Kentleşme ve Konut Politikaları", "Konut Politikalarımız", *AÜ SBF*



*Dergisi*, C. 44, S. 1-2, Ocak-Haziran, ss. 63-98.

Keleş, Ruşen (1993), "Nüfus Artışı ve Kentleşme" *Ekopolitika*, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

Kışlalıoğlu, Mine, Berkes, Fikret (1991), *Çevre ve Ekoloji*, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul.

Kongar, Emre (1998), *2000li Yıllarda Türkiye*, Remzi Kitabevi, 2.Baskı, İstanbul.

Laborit, Henri (1990), *İnsan ve Kent*, Çev. Bertan Onaran, Payel Yay., İstanbul.

Lukacs, John (1994), *Modern Çağın Sonu*, Çev.Mehmet Harmancı, 2.Baskı, Sabah Kitapları, İstanbul.

Maalouf, Amin (2009), *Çivisi Çıkmış Dünya*, Çev. Orçun Türkay, YKY, 7. Baskı, İstanbul.

Mc Harg, Ian L. (1969), "İnsanların Şehrinde Tabiatın Yeri", *Modern Şehir ve İnsan Sağlığı*, İmar ve İskan Bakanlığı Yayını.

Mestrovic, Stjepan G. (2004), *Uygar Barbarlık*, Çev. Mehmet Özyay, Açılım Kitap, İstanbul.

Minc, Alain, (1995), *Yeni Ortaçağ*, Çev. M.Ali Ağaoğulları, İmge Kitabevi, Ankara

More, Thomas (1996), *Utopia*, Çev.Gönül Derin, Düşünen Adam Yayınları, Felsefe Dizisi 2, İstanbul.

Okutan, Atakan (1995), *Türkiye'de Kentleşme ve Siyasal Yapı*, Türk Demokrasi Vakfı, Ankara.

Ritzer, George (2000), *Büyüsü Bozulmuş Dünyayı Büyülemek (Tüketim Araçlarının Devrimcileşmesi)*, Çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı, İstanbul.

Sennett, Richard (1996), *Kamusal İnsanın Çöküşü*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Sjoberg, Gideon (2002), "Sanayi Öncesi Kenti", *20 Yüzyıl Kenti*, Der. ve Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara, ss.37-54.

Sombart, Werner (1998), *Aşk, Lüks ve Kapitalizm (Modern Dünyanın Savurganlığın Ruhundan Doğması Üzerine)*, Çev. Necati Aça, Bilim ve Sanat Yay., Ankara.

TOBB (1988), *Konut Sorunu (Toplu Konut Uygulama Sonuçları ve Son Zamanlardaki Gelişmeler)*, Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Yayını, Genel:95, AR-GE: 36, Ankara.

Touraine, Alain, (2000), *Birlikte Yaşayabilecek Miyiz*, Çev.Olcay Kunal, YKY, İstanbul.

Urry, John (1999), *Mekanları Tüketmek*, Çev.Rahmi G. Öndül, Ayrıntı Yay., İstanbul.

Yavuz, Fehmi ve Keleş, Ruşen (1983), *Çevre Sorunları*, AÜ yayınları, Ankara.

Yücel, Atilla (1996), "Cumhuriyet Dönemi İstanbul'unda İmar ve Modernleşme", *Görüş 28*, Kasım-Aralık İstanbul.

Yücel, Tahsin (2006), *Gökdelen*, Can Yay., İstanbul.

Zeka, Necmi (1994), "Yolları Çatallanan Bahçe, Aynalı Gökdelenler, Dil Oyunları ve Robespierre", *Postmodernizm (Jameson, Lyotard, Habermas)*, Hz.Necmi Zeka, (Çev.Gülengül Naliş vd.), Kıyı Yayınları, 2.Baskı, İstanbul.